

**УЛС ТӨР БОЛОН ШҮҮХ, ХУУЛЬ
ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН
ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН
ТӨСӨӨЛЛИЙН СУДАЛГАА – 2021 ОН**

**Чанарын судалгааны тайлан
Экспертийн ярилцлагын транскрипт**

Захиалагч: Авлигатай тэмцэх газар

Гүйцэтгэгч: Хүлүгү санаачлага (НҮТББ)

2021 оны 12 дугаар сарын 05

Гарчиг

Удиртгал	2
Нэг. Авлигын ерөнхий төлөв байдалд хийсэн шинжилгээ.....	4
Хоёр. Авлигын цар хүрээ, тархалтын байдалд хийсэн шинжилгээ	8
Гурав. Авлигын хэлбэр түүний төлөв байдалд хийсэн шинжилгээ	11
Дөрөв. Авлига бий болох шалтгаан, нөхцөлд хийсэн шинжилгээ	13
Тав. Авлигын хэлбэр дэх улс төрийн нам, бүлэглэл, улс төр, бизнес, гэмт хэргийн бүлэглэлүүдийн харилцаа хамааралд хийсэн шинжилгээ.....	16
Зургаа. Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа буюу улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагаварт хийсэн шинжилгээ.....	18
Дүгнэлт	24
Санал, зөвлөмж	27
Хавсралт.....	29

Удиртгал

Монголчуудын хамгийн сайн мэддэг «Трансперэнси интернэшнл» олон улсын төрийн бус байгууллагаас жил бүр боловсруулдаг улс орны төрийн албан дахь авлигын талаар шинжээч, бизнес эрхлэгчдийн төсөөлөлд үндэслэсэн Авлигын төсөөллийн индексийн 2020 оны дүнгээр Монгол Улс 35 оноо авч 180 улс орноос 111 дүгээр байрт эрэмбэлэгджээ.¹ Энэ нь өмнөх оныхтой ижил боловч 5 байраар ухарсан үзүүлэлттэй байна. Өөрөөр хэлбэл, авлигын төсөөллийн индексээр дэлхийн улс орныг жагсаасан энэхүү жагсаалтад тухайн улс орны эзэлж буй байр бага зэрэг өөрчлөгдөх нь юуг ч илэрхийлэхгүй, учир нь жил бүр судалгаанд хамрагдах орны тоо өөрчлөгддөг. Гол нь индексийн агуулга хэрхэн өөрчлөгдөж буйд анхаарах нь чухал² юм.

2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
оноо	Эрэмбэ	оноо	Эрэмбэ	оноо	Эрэмбэ	оноо	Эрэмбэ	оноо	Эрэмбэ	оноо	Эрэмбэ	оноо	Эрэмбэ
▲ 3	102/180	▼ 2.7	120/130	▼ 2.7	127/178	▼ 2.7	120/183	▼ 36	94/176 (+2)	■ 38	83/177 (+1)	▲ 39	80/175
2015		2016		2017		Авлигын төсөөллийн индекс	2018		2019		2020		
оноо	Эрэмбэ	оноо	Эрэмбэ	оноо	Эрэмбэ		оноо	Эрэмбэ	оноо	Эрэмбэ	оноо	Эрэмбэ	
▲ 39	72/168 (-1)	■ 38	87/176 (-1)	▼ 36	103/180 (-2)		▲ 37	93/180 (+1)	▼ 35	106/180 (-2)	▼ 35	111/180	

Эх сурвалж: Трансперэнси интернэшнл. <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/mng>

Дээрх харьцуулсан шинжилгээнээс Монгол Улс сүүлийн 13 жилийн хугацаанд тус байгууллагын авлигын төсөөллийн индексийн³ дундаж 38-40 оноогоор үнэлэгдэж, улмаар дэлхийн улс орнуудаас 111-115 дугаар байрт эрэмбэлэгдэж ирсэн харагдана. Энэ нь тус судалгаанд оролцсон улс орнуудын гуравны хоёр нь 50-иас бага оноо авсан бөгөөд дунджаар 43 оноо буюу «илүү их авлигад автсан» гэсэн утгыг илэрхийлж байна. Үүнээс л, манай улсын авлигын түвшин

¹ Авлигын төсөөллийн индекс нь 0-100 онооны хооронд тодорхойлдог ба 0 оноо нь өндөр авлигатай, 100 оноо нь цэвэр гэсэн утгыг илэрхийлнэ. Дэлгэрэнгүйг <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2020-asia-pacific>-ээс үзнэ үү.

² МХЗ9 төсөл, НҮБХХ., ФСЭХ. Монголын засаглалын үзүүлэлтүүд. Боловсруулсан. Хатанболд О. ред. Цэцэнбилэг Ц., Очирсүх Я. Сансудай ХХК. Уб., 2010. 114 дэх тал.

³ <https://www.transparency.org/en/cpi/2008>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2009>; https://images.transparencycdn.org/images/CPI2011_map.pdf;

<https://www.transparency.org/en/cpi/2014/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2015/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2016/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2017/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2018/index/mng>; <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/index/mng>;

буурахгүй байгаагийн гол шалтгаан бол улс төрийн авлигын түвшин өссөнтэй холбоотой гэж үзэх үндэслэлтэй. Тус байгууллага ийнхүү авлигын төсөөллийн индексийг тооцохдоо дараах судалгааны байгууллагуудаас гаргадаг тоон үзүүлэлтүүдэд тулгуурлан нэгдсэн индексийг тооцон гаргадаг.

Зураг 2. Монгол Улсын үнэлгээнд ашигласан эх сурвалжуудын сүүлийн 4 жилийн онооны харьцуулалт

№	Судалгааны эх сурвалжийг ашигласан байгууллагуудын нэрс	2017	2018	2019	2020	өөрчлөлт (2020-2021)	Эх сурвалж
1	PRS Group Risk assessment 2020 (ПиАрЭс) группын Эрсдэлийн үнэлгээ 2020	32	32	35	41	⇒ 6	https://www.prsgroup.com/explore-our-products/international-country-risk-guide/
2	Varities of Democracy (V-Democracy) Project (Ардчиллын олон талт байдлын судалгаа 2020)	35	33	31	34	↓ 3	https://www.v-dem.net/en/publications/democracy-reports/
3	IMD World Competitiveness Ranking 2020 (Дэлхийн өрсөлдөх чадварын эмхэтгэл Үзэл бодлын судалгаа 2020)	33	30	28	32	↓ 4	https://www.imd.org/news/updates/IMD-2020-World-Competitiveness-Ranking-revealed/
4	Word Economic Forum: Global Competitiveness Report Special Edition 2020 (ДЭЗФ: Дэлхийн өрсөлдөх чадварын Тусгай тайлан 2020)	30	31	28	28	→	https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020
5	BTI Bertalsman Transformation Index (Бертелсманн Сангийн Шилжилтийн индекс 2020)	41	41	37	37	→	https://www.bti-project.org/en/home.html?&d=D&cb=00000
6	The World Bank Country Policy And Institutional Assessment (ДБ, Улс орны бодлого институцийн үнэлгээ 2019)	43	43	35	35	→	https://datacatalog.worldbank.org/dataset/country-policy-and-institutional-assessment
7	The Economist Intelligence Unit Country Risk Service Report 2019 (Экономист интеллигенс судалгааны нэгж - Улс орнуудын эрсдэлийн үнэлгээ)	37	37	37	37	→	https://store.eiu.com/product/country-risk-service
8	World Justice Project: The Rule of Law Index 2019 (Дэлхийн эрх зүйн төсөл- Хууль дээдлэх ёсны индекс 2019)	36	36	36	33	↓ 3	https://worldjusticeproject.org/our-work/publications/rule-law-index-reports/wjp-rule-law-index-2019
9	Global Insight - Economics and Country Risk Survey 2019 (Глобал инсайт- байгууллага Улс орнуудын эрсдэлийн түвшингийн судалгаа 2019)	35	47	47	35	↑ 12	https://ihsmarkit.com/btp/global-insight-economics-country-risk.html
Дундаж оноо		36	37	35	35		

Олон улсын судалгааны байгууллагуудын дээрх дүнгээс төрийн албан хаагчид эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах байдал нэмэгдснээс авлига нийгэмд газар авч, улмаар байдал үлэмж ужгирвал түүний хор нөлөөнөөс ангид үлдэх нийгмийн ямар ч салбар байхгүйг харуулж байна. Энэхүү хор хөнөөл нь улс төр, эдийн засаг, оюун санааны бүх хүрээнд үүрлэж, тогтолцооны шинжтэй болсон авлига тухайн улсын үндэсний аюулгүй байдлын баталгааг алдагдуулахад хүргэх эрсдэлтэй. Тиймээс авлига бол улс төрийн хүрээнд газар авч, ужгирвал улс орны болоод нийгмийн үйл явц, түүний хэтийн хөгжилд асар их хор хөнөөл учруулж, улмаар нийгмийн оюун санааг хүчтэй хордуулж шударга ёсыг ганхуулдаг.

Аливаа нэгэн байдлаар ийм нөхцөл байдалд хүрсэн бол түүний хор хөнөөлийг бүрэн арилгах, нийгмийг дахин сэргээх, эрүүлжүүлэхэд маш урт хугацаа, хүчин чармайлт, хөрөнгө мөнгө шаардах нь дамжиггүй. Хэрэв авлига нийгэмд улам бүр газар авснаар хүүхдүүдийн тэгш боловсрол эзэмших, сурч боловсрох,

мэргэжил эзэмших, эрүүл аюулгүй орчинд өсч торних, амьдрах зэрэг суурь эрх үндсээрээ зөрчигдөнө гэсэн үг. Цаашлаад шударгаар өрсөлдөж төрийн албанд ажиллах, томилогдох асуудал үгүй болж, бүх асуудлууд танил тал, хээл хахуульгүйгээр бүтэх зүйлгүй болно. Өөрөөр хэлбэл, алхам тутамд нь авлига шаарддаг болсон бол нийгмийн гишүүд эхлээд цочирдон бухимдаж байснаа сүүлдээ энэ байдал даамжрахын хэрээр цөхөрч, улмаар дасан зохицохоос өөр аргагүйд хүргэдэг болохыг дурдах нь зүйтэй.

Нэг. Авлигын ерөнхий төлөв байдалд хийсэн шинжилгээ

Энэ удаагийн шинжээчдийн төсөөллийн судалгааны хүрээнд гүнзгийрүүлсэн ярилцлагын хэлбэрээр чанарын судалгааг гүйцэтгэв. Шинжээчдээс «авлига» гэсэн үгийг сонсохул хамгийн түрүүнд санаанд нь орсон үгсээр нь дамжуулан тэдний төсөөллийг тайлбарын хамт бичүүлэхийг зорив. Энэ ч дараах сонирхолтой хариултуудыг олж авахад ихээхэн тусалсан гэж болно. Эдгээр хариултуудыг багцлан дараах зургаан ангилалд хуваагдах боломжтой хэмээн үзсэнийг энд толилуулж байна.

<p>1. Хээл хахууль, мөнгө, эрх мэдлээр дулдайдан хууль зөрчих</p> <p>а.Хээл хахууль - мөнгө - эрх мэдэл б.Хээл хахууль - гар цайлгах - хоолонд орох в.Хээл хахууль - шунаг сэдэл – авлага г.Шан харамж - өөртөө ашигтай байдал бий болгох д.Төр - нам - эрх мэдэл (Угаасаа авлига энэ гурваар дамждаг) е.Эрх мэдэл, мэдээлэлд ойр байдал албан тушаалаа урвуулан ашиглах, мөнгө олох хэрэгсэл болсон ё.Хууль, журам зөрчиж бусдад давуу байдал бий болгосныхоо төлөө шан харамж, эд зүйл авах ж.Албан тушаалтанд дээрх үйлдлийнх нь төлөө эд зүйл өгөх з.Бусдаас эд зүйл авах, өгөх.</p>
<p>2.Авлигыг үл тэвчих сэтгэлгээний доройтол, мотивацийн сул, идэвхгүй байдал</p> <p>а.Хүнд суртал - Төрийн алдаатай процессуудын нэгдэл - иргэд б.Шархадсан үнэг - эвдэрхий байшин - хар саарал өнгө хамгийн түрүүнд бууж байна в.Авлигыг үл тэвчих сэтгэлгээ, дуу хоолойгоо хаана гаргахаа төдийлэн мэддэггүй, идэвхгүй байдал нь авлигыг өөгшүүлдэг. г.Ямар ч шийтгэл оногдуулахгүй байгаа тул авлига ердийн зүйл болсон. д.Авлигатай тэмцэх газарт ажиллаж байгаа хүмүүс өөрсдөө авлигачид болжээ. е.Цөхрөл - аль ч шатанд авлига цэцэглэж байгаа тул сайн нийгмийн тухай мөрөөдөөд ч хэрэггүй.</p>
<p>3.Албан тушаал, давуу байдлаа урвуулан ашиглах замаар авлига, хээл хахууль авах</p> <p>а.Бусдыг худалдан авах, өөрийн эрх ашгийг хохироох б.Шунал - улс төрчид - их мөнгө в.Нийтийн хөрөнгийг шамшигдуулах г.Эрх бүхий этгээд хувийн эрх ашгийг нийтийн эрх ашгаас тэргүүнд тавьж хэрэгжүүлэх д.Хээл хахууль авах замаар ашиг сонирхлын зөрчилтэй шийдвэр гаргах е.Өөрийн эрх ашгийн төлөө давуу байдлаа урвуулан ашиглах ё.Албан тушаалаа ашиглан хялбар аргаар хөрөнгөжих үндсэн арга хэлбэр ж.Албан тушаалд томилох хэлбэрээр шалгуур, шаардлагад тэнцэхгүй хүнийг томилох з.Нээлттэй болон зохих ёсны хязгаардлагдмал хүрээнд сонгон шалгаруулалт явуулахгүйгээр албан тушаалд томилох нь газар авсан.</p>

4.Хууль бус шийдвэрээс үүдэлтэй шударга бус үйлдэл газар авч тэгш бус байдал улам бүр нэмэгдэж байна

- а.Тэгш бус байдлаас үүдэлтэй боломжийн алдагдал
- б.Авлига нь хэн нэгэнд давуу тал олгодог учир нөгөө хэсгийн боломжийг үгүй хийдэг
- в.Эрх мэдэл ба шударга бус хуваарилалт
- г.Хувийн хэвшил (компани) - ажлаа бүтээх хүсэл эрмэлзэл нь авлигад хөтөлдөг
- д.Санаатайгаар хууль бус шийдвэр гаргах
- е.Эрх бүхий албан тушаалтан, шүүгчид хууль бус гэдгийг мэдсээр байтал санаатай хууль бус шийдвэр гаргадаг.
- ё.Шийдвэрийн сөрөг үр дагаварыг нь мэддэг атлаа өөрийн эрх ашгийн төлөө санаатайгаар хууль бус шийдвэр гаргадаг.
- ж.Хууль бус, танил талаараа далайлган шударга бус үйлдэл гаргаж, өөрт ашигтайгаар үр дүн, ач тусыг хүртдэг.

5.Ёс зүй - ёс суртахуун, шударга ёс нийгэмд үгүйлэгдэж байна.

- а.Хүн чанар, хомхой сэтгэл, ёс суртахуун
- б.Улс төрд санхүүжилтээр авлига өгөх ёс суртахуунгүй үйлдэл газар авах болсон.
- в.Улс төрчид болон төрийн өндөр албан тушаалтнууд, төрийн албан хаагчдын ёс зүйн асар их доголтой байгаатай шууд
- г.Хувийн хэвшлийнхэн аливаа ашгийн төлөө улс төрчидтэй хамтран ашиг хүртэх болсонтой холбоотой
- д.Хувийн ашиг сонирхлын зөрчил өндөр байдагтай шууд холбоотой.
- е.Ёс суртахуун, ёс зүйн төлөвшил асар доогуур байгаагаас улс төрийн хүрээнд авлига үлэмж нэмэгдэж байна.
- ё.Авлигаас ангид байх, түүнийг үл тэвчих сэтгэлгээ, эр зориг байхгүй нь асуудлыг улам хэцүү, далд хэлбэрт оруулж байна.

6.Нийгмийг талцуулж, ялгаварлан гадуурхалт, хуваагдалд хүргэх аюул нүүрлэхэд хүргэж байна.

- а.Эвдэрхий байшинд амьдарч буй залыт бөгөөд сэтгэл зүйн болон оюун сэтгэлгээний хувьд шархадсан хар саарал үнэг яахаа мэдэхгүй сууж буй дүр зураг ажиглагдана.
- б.Амьдралыг булингардуулагч авлига, хээл хахуулийн хорт утаанд мансуурах нь нийгмийн бүхэлд нь талцуулж, ялгаварлахад хүргэж байна.
- в.Авлига гэж албан тушаал эрх мэдэлээ хувийн ашиг сонирхолдоо урвуулан ашигласан үйлдэл
- г.Улсын хэмжээнд ч, компанины хэмжээнд ч мөн адил ашиг сонирхлын зөрчлөөс үүдэлтэйгээр аливаа зүй зохистой хэрэгжилтийг гацааж буй сөрөг үр дагавар бүхий хууль бус үйлдэл.

Шинжээчдийн дээрх хариултаас авлига ийнхүү өсч байгаагийн нэг шалтгаан нь төрийн өндөр албан тушаалтнуудын түвшинд ёс зүй, ёс суртахууны асар их хэмжээний доройтол газар авсантай холбоотойг харуулна. Нэг талаараа, энэ бол парламентын болон орон нутгийн сонгуулийн будлиан түүний тогтолцооны механизм суларсаны илрэл. Түүнчлэн улс төрийн намын болон сонгуулийн санхүүжилтийн ил тод бус байдал нэмэгдэж, бизнесийн бүлэглэлийн санхүүжилт, мөнгөний оролцоо улс төрд хэт давамгайлах болсон нь эргээд улс төрийн хүрээнд том авлигын барьцаанд орох үндэслэл болсныг илтгэсэн тод жишээ.

Улс орны хэмжээнд хийгдэж буй томоохон бүтээн байгуулалтын асуудал зарим талаар том хэмжээний авлигын суурь болоод зогсохгүй авлигын хэлбэрийг илүү далд, нарийн боловсронгуй хэмжээнд хүргэж байгааг шинжээчдийн өгсөн хариулт дэлгэрэнгүй харуулсан юм. Үүнээс улбаалан авлигын төлөв байдал нийгэмд нэмэгдэхийн хирээр өндөр түвшний авлигын цар хүрээ тэлсэн гэж

үзэх үндэслэлтэй. Улмаар үүдэн гарах хохирлын хэмжээ өсч, тэр хэмжээгээрээ нийгэмд үзүүлэх хор нөлөөлөл нэмэгдэж, үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөхүйц хэмжээнд хүрсэнийг чанарын шинжилгээний үр дүн харуулав. Чанарын судалгаанд хамрагдсан шинжээчдээс тус улсад авлига хэр түгээмэл байгааг тодруулахад, тэдний дийлэнх нь «авлига их буюу өндөр хэмжээнд байна» гэж хариулсан. Ийнхүү авлига түгээмэл байгаа нь авлигаас үүдэлтэй нийгмийн тэгш бус байдал үлэмж нэмэгдэхийн хирээр нийгэм дэх шударга ёсны үнэт зүйлсийг сааруулахад хүргэж буйг онцолж байв. Цаашлаад авлигын түгээмэл байдал нийгмийн дунд сөрөг үзэгдэл гарах шалтгаан болоод зогсохгүй шударга бус байдал зонхилоход хүргэж байгаа талаар шинжээчид ихээхэн шүүмжлэлтэй хандаж байв.

Шинжээчдийн ийнхүү үнэлэх болсон шалтгааныг лавшруулан дараах байдлаар ангилал үүсгэн багцалвал зарим нэгэн сонирхолтой санал, дүгнэлтүүд илэрсэн юм. Тухайлбал, авлига нэмэгдэх болсон шалтгааны нэг нь улс төрийн хүрээнд *ёс зүйгүй, хуулиас гажууд шударга бус явдал нэмэгдэхийн хирээр нийгэмд тэгш бус байдал бий болох өндөр эрсдэл нүүрлэсэн*. Хэдийгээр авлигын төлөв байдал харьцангуй хэмжээнд буурч байгаа дүр зураг ажиглагддаг ч зарим талаар авлигыг бууруулахад чиглэгдсэн зарим шат дараалсан арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлж байгаагаар холбоотой аж. Тухайлбал, хэвлэл мэдээллийн байгууллага, иргэдийн дуу хоолой нийгмийн сүлжээгээр хүчтэй нөлөө үзүүлэх болсон. Нөгөө талаар, төрийн өндөр албан хаагчдад ёс зүйн хариуцлага хүлээлгэх олон нийтийн сүлжээнд тулгуурласан цахим «давалгаа» бүхий нийтийг хамарсан улс төрийн соёлын нэг хандлагыг нийгэмд төлөвших болсон нь мэдээллийн технологийн дэвшилтэт арга технологид тулгуурласан нэг чухал арга хэмжээ гэдэг нь бодит амьдралаас урган гарсан практик ач холбогдол болохыг шинжээчдийн өгсөн хариултаас дүгнэж болохоор байна. Үүнийг дараах илэрхийлэмжээс дэлгэрэнгүй харж болно.

1. Авлига маш их буюу өндөр хэмжээнд оршсоор байна.

- Угаасаа шударга бус байдал газар авсан тул авлига хэвийн үзэгдэл болж хувирсан.
- Авлига улам бүр ихсэж нийгмийн бүхий л салбарт түгээмэл болж байгаа нь биднийг ангалын ирмэгт хүргэж байна.
- Авлига нилээд түгээмэл байдал руу шилжих болсон нь үнэндээ улс төрчид, улс төрийн намуудыг дагасан авлига, албан тушаалын гэмт хэргүүд сүүлийн жилүүдэд илт нэмэгдсэнтэй холбоотой.
- Төрийн үйлчилгээний олон шат дамжлага, хүнд сурталтай холбоотойгоор иргэд төрийн үйлчилгээ авахдаа заавал танил тал харах ёстой мэтээр ойлгож улмаар авлига, албан тушаалаа урвуулан ашиглах явдлыг эрс нэмэгдүүлж байна.
- Сүүлийн үед хууль хяналтын, шүүхийн байгууллагуудын төлөөлөл ч авлигын томоохон хэргүүдтэй ил, далдаар холбогдож байна.

2. Авлигын түгээмэл байдал нийгмийн дунд сөрөг үзэгдэл гарах шалтгаан болоод зогсохгүй шударга бус байдал зонхилоход хүргэж байна.

- Дээд шатанд авлига нилээд түгээмэл болж байгаа нь нийгэмд шударга бус байдал зонхилох гол үндэс суурь болж байна.
- Мэдээлэлд ойр хэсгийнхэний дунд авлига илүү түгээмэл болж, улмаар мэдээллийн олдоцод суурилсан авлигажих, хууль бусаар хөрөнгөжих явдал газар авч байна.
- Өнөөдрийн байдлаар авлига бүх шатанд түгээмэл оршиж байгаа нь түүнтэй дорвитой тэмцэх шаардлагатайг харуулж байна. Үүнд сэтгэлгээний болон хүсэл зориг дутагдаж байна.
- Авлига түгээмэл болсныг мэдэж буй хэрнээ хий хоосон улс төржилт, биенийгээ намнах хэрэгсэл төдийхнөөр ард түмнийг хуурч байна.
- Хоосон жүжиглэлт, хий улс төржилт авлигыг улам бүр далд хэлбэрт оруулж байна.

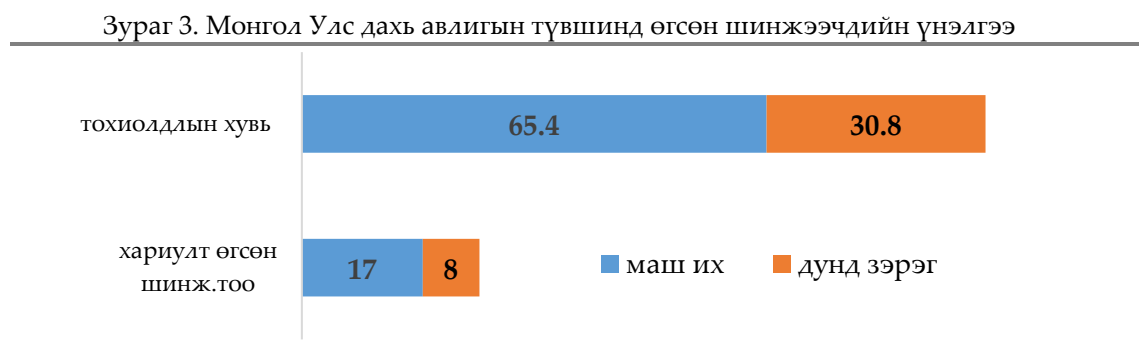
3. Авлигаас үүдэлтэй нийгмийн тэгш бус байдал нь шударга ёсны үнэт зүйлсийг сааруулж байна.

- Манайд авлига түгээмэл байсан. Сүүлийн жилүүдэд гаргасан эрх зүйн актууд болон иргэдийн идэвх, оролцоо, олон нийтийн ил тод байдлын хүрээнд авлига хумигдаж, хяналт сайжирж байна.
- Сүүлийн үед авлига бол маш өндөр түвшинд хүрсэн гэж үзэж болно. Өөрөөр хэлбэл, боловсролын системд төрийн нэгдсэн бодлого алдагдаж улмаар энэ салбарт тогтолцооны гажуудал улам бүр нэмэгдэж байна.
- Төрийн албан хаагчид, улс төрд ажиллагсадын хувьд шуналаа тодорхой түвшинд барьж чадахгүй байгаа нь авлигын гол үндэс нь болоод байна.
- Монголын нийгмийн амьдралын түвшин болон нийгмийн сэтгэхүй дор байгаагаас улбаатай.

Мөн засгийн газраас иргэдэд төрийн үйлчилгээг технологи (E-Mongolia)-ийн дэвшлээр дамжуулан хүргэх үйлчилгээ нэвтэрч эхэлсэн нь авлигыг бууруулах нэг гол хүчин зүйл болж буй гэж болно. Гэсэн хэдий ч, авлига бол ажил амжуулах, асуудлаа шийдвэрлүүлэх хамгийн хурдан шуурхай арга хэрэгсэл хэмээн үзэх хандлага нийтийн дунд нийтлэг байгаа нь үнэн. Хэдийгээр үүнийг үлэмж хэмжээнд оршиж байгаагийн шалтгаан нь сүүлийн жилүүдэд тархалт нь хумигдаж буй атлаа, илүү далд хэлбэрт шилжих магадлал өндөр байгаа нь шинжээчдийн дунд хийсэн чанарын судалгаагаар илэрсэн болно.

Шинжээчдийн гүнзгийрүүлсэн ярилцлагад оролцогчдоос Монгол Улс дахь авлигын ерөнхий төлөв байдлын талаар тодруулж, улмаар тэдний хариултад шинжилгээ хийхэд дараах байдал ажиглагдсан. Тодруулбал, шинжээчдийн зүгээс авлигын ерөнхий төлөв «нэмэгдэж байна», «харьцангуй буурч байна», «эрх мэдэл, албан тушаалын төлөөх хувийн сонирхол авлига нэмэгдэх шалтгаан болж байна» хэмээн гурван хэсэгт бүлэглэхэд тэдний дийлэнх нь авлигын ерөнхий төлөв нэмэгдэж байна гэж хариулсан. Ийнхүү хариулах болсон шалтгааныг тодруулахад улс төрчид, ялангуяа төрийн өндөр албан тушаалтнуудын хооронд албан тушаалын наймаа, эрх мэдлийн төлөөх ил далд өрсөлдөөн улам бүр нэмэгдсэн нь авлигын ерөнхий төлөв байдал хурдацтай нэмэгдэх болсон аж. Үүнээс гадна, өөрсдийн эрх ашгийг хуульд тусгах хэлбэрээр эрх мэдлээ баталгаажуулах ёс суртахуунгүй үйлдэл их, бага хэмжээгээр үйлдэх, бас гаргах болсон нь ч түүнтэй холбоотой болохыг шинжээчид тайлбарласан.

Чанарын судалгааны хүрээнд шинжээчдээс тодруулсан нэг зүйл бол Монгол Улс дахь авлигын түвшинг үнэлүүлсэн явдал юм. Чингэхэд, нийт шинжээчдийн 80 хувь нь «өндөр» гэж үнэлсэн. Үүнээс Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд дээр дурдсан хүчин зүйлс шууд утгаараа нөлөөлж буйг гэрчилж байна.

Дээрх шалтгаан нөхцөлөөс улбаалан шинжээчдээс ийнхүү үзсэн шалтгааныг тодруулбал, улс төрийн сонгуулийн жилийн дараагаас авлига мэдэгдэхүйц өсдөг. Цаашилбал, эрх мэдэлтнүүдийн «хязгааргүй их шунал»-аас үүдэлтэйгээр улс төр-бизнесийн бүлэглэлийн ашиг сонирхолд хөтлөгдөн тэдний ашиг сонирхлыг гүйцэлдүүлэхийн төлөө ажиллах явдал гардаг болохыг үгүйсгэхгүй. Нөгөө талаар, төрийн захиргааны байгууллагуудаас өөрт ашигтай ажил үйлчилгээг авахын тулд зарим талаар авлига санал болгох хэлбэрээр ажил, албан тушаалын давуу байдлаа ашиглан нөлөөлдөг нь авлигын нөхцөл байдлыг ийнхүү нэмэгдүүлэх гол хүчин зүйлс болдог аж. Үүнийг шинжээчид *«манайх шиг том газар нутагтай, цөөхөн хүн амтай улсын иргэд нь нийгэмдээ орж амьдарч чаддаггүй. Энэ нь магадгүй, тархай бутархай амьдардагтай холбоотой. Нөгөө талаар тэдний хамгийн ойрын нийгэм нь гэр бүл, ах дүүс, хамаатан садан нь байдаг. Цаашлаад саахалт айл руугаа тэлэхгүйгээр ойр зууртаа эргэлдэж байгаа нь авлигын нөхцөл байдал ийнхүү газар авч хүндрэх болсон»* хэмээн тайлбарласан юм.

Хоёр. Авлигын цар хүрээ, тархалтын байдалд хийсэн шинжилгээ

Шинжээчдийн төсөөллийн судалгааны хүрээнд хийгдсэн чанарын судалгаагаар авлигын цар хүрээ сүүлийн нэг жилд хэрхэн өөрчлөгдсөнийг тодруулсан юм. Чингэхэд судалгаанд хамрагдсан шинжээчдийн 40 хувь нь авлигын цар хүрээ, түүний нөхцөл байдал *«нэмэгдсэн»* хэмээн үнэлсэн. Харин 35 хувь нь *«хэвэндээ»*, 20 хувь нь *«буурсан»* гэж тус тус үнэлсэн. Энэ нь авлигын цар хүрээ, түүний

нөхцөл байдал сүүлийн нэг жилд хэрхэн өөрчлөгдсөнийг тодорхой харуулж буй үзэгдэл юм.

Зураг 4. Авлигын цар хүрээ сүүлийн 1 жилд хэрхэн өөрчлөгдсөн талаарх шинжээчдийн үнэлгээ

Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ, түүний нөхцөл байдал өөрчлөгдөхөд шинжээчдийн ийнхүү үнэлсэний учир шалтгааныг тодруулах зорилгоор ангилал үүсгэвэл дараах нөхцөл байдал ажиглагдав. Тухайлбал, шинжээчид авлигын цар хүрээг бууруулахад чиглэгдсэн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж, түүний үр дүнд буурах хандлага зарим тохиолдолд ажиглагддаг ч бодит амьдрал дээр илүү далд хэлбэрт шилжиж байх боломж бүрдэх үндэслэлтэй хэмээн онцолж байв.

Авлигын цар хүрээ нэмэгдэхэд хамгийн ихээр нөлөөлсөн шалтгаан, нөхцөл

- Зүсээ хувилгасан далд хэлбэртэй болж цар хүрээ нь улам тэлсэн нь авлигыг түгээмэл хэлбэртэй болгоход нөлөөлсөн.
- Авлигын цар хүрээ илүү өргөжиж далд хэлбэрт буюу хуйвалдааны байдалд хүрсэн.
- Авлигын цар хүрээ улам бүр нарийсч, арга нь гүнзгийрэх шатандаа орсон.
- Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ дээд төвшинд нилээд газар авч, улмаар мэдээлэлд ойр нэгэн нь албан тушаалаа ашиглан хууль хэмээх нэрийн дор өөрсдөө сонирхлын бүлэглэл хэлбэрээр шунаг сэтгэлд автагддаг болсон.
- Хэрэв тухайн бүлэглэлийн гишүүд нь хоорондоо тохиролцоогүй бол маргалдаж, бие биенийгээ намнах аргаар замаасаа зайлуулах явдал газар авсан.
- Дэлхийн нийтийг хамарсан цар тахал авлигыг нэмэгдүүлэх үндсэн шалтгааны нэг болон хувирсан.

Авлигын цар хүрээ, түүний нөхцөл байдал буурахад нөлөөлсөн шалтгаан

- Үйл явц цахимжихын хирээр авлига багасаж байгаа үзэгдэл ажиглагдаж байна.
- Авлигын цар хүрээ хумигдсан ч далд хэлбэрт илүү их шилжсэн магадлалтай.
- Авлигын хэлбэр өөрчлөгдсөн нь зөвхөн мөнгө, эрх мэдэл биш болсон.
- Хүүхдүүд нь эцэг эхийнхээ буруу замаар олсон мөнгөөр би боловсрол эзэмшихгүй гэж хэлсэн цагт л тэр авлига алга болох байх. 10 хүүхдээс 6 хүүхэд нь тэгж л хэлвэл гайгүй болжээ гэж үзнэ шүү дээ.
- Хууль хяналтын байгууллагын хяналт-шалгалтыг сайжруулах. Нэг талдаа авлигатай тэмцээд байгаа боловч нөгөө талдаа ихэсч байна. Тэгэхээр авлигачид нэг нэгнээ намнана гэдэг нь болж байдаг.
- Авлигын процесс нь өөрөө нарийн далд хэлбэрт орж өндөр өртөгтэй болсон. Авлига гэдэг нь өөрөө төсвөөс гарч байгаа мөнгө байдаг. Төсвөөс гарч байгаа мөнгийг л хувааж "идэх" санаа юм л даа.

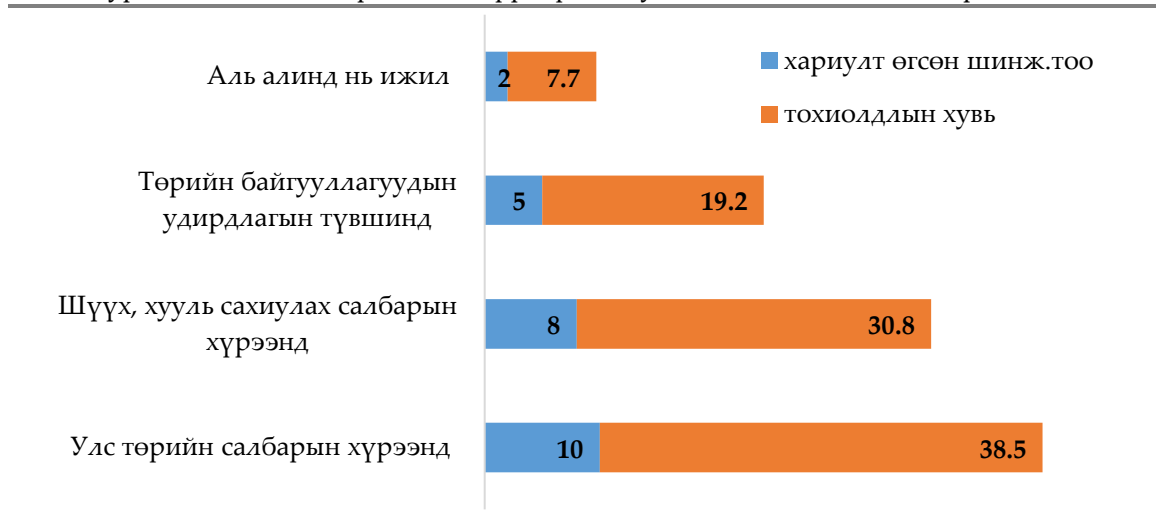

Авлигын цар хүрээ, түүний нөхцөл байдал одоогийн төвшинд хэвээр үлдэхэд нөлөөлсөн шалтгаан

- Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд улс төрийн нам дотор болон улс төрчдийн хоорондын зөрчил хагарал, тэмцэл, хуйвалдаан их гарсан авлигын цар хүрээг бууруулах боломжийг бүрдүүлж чадаагүй.
- Эрх мэдэл, авлигын эрх ашгийн зөрчилдөөн нь сүүлийн нэг жилд авлигын шинжтэй зөрчлийг хэвэнд байлгахад нөлөөлсөн.
- Амьдралын хэв маягын бүрдэл болчихсон.
- Төрийн албан хаагчид, улс төрд ажиллагсадын хувьд шуналаа тодорхой түвшинд барьж чадахгүй байгаа нь авлигын гол үндэс нь болоод байна
- Үнэхээр ядуу амьдарч ирсэн гэж үзэн тэр хорссон сэтгэл чинь авлигад автуулж байна гэж бодож байна.
- Авлигатай тэмцэж байгаа нэрийдлээр намнах эргээд авлигачид нь авлигачдаа намнадаг. Авлигачдын хооронд үүссэн зөрчил үүсдэг.
- Авлигачдын цензур нь үнэлгээ нь өсдөг хандлага харагдаад байдаг. Энэ нь эргээд авлига илүү нарийн зохион байгуулалттай болж, далд хэлбэрт шилжих төлөв бүрдсэн гэж болно.

Үүнээс улбаалан, байгууллагын удирдлагын үйл ажиллагаа, томилгоог бүлэглэлээр томилж, улмаар бүлэглэлээр нэгнийгээ хамгаалах хэлбэрийг устгахгүйгээр энэ байдал огт арилахгүй байгааг шинжээчид тусгайлан дурдсаныг хэлэх нь зүйтэй.

Зураг 5. Авлига аль түвшинд илүү тархаж буйд шинжээчдийн өгсөн үнэлгээ

Дээрх зургаас харахад, улс төр, шүүх, хууль сахиулах салбарын хүрээнд авлигыг бүрдүүлэгч шалтгаан нөхцөл мэдэгдэхүйц хэмжээнд буурахгүй байгаа нь ийнхүү үнэлгээнд нөлөөлсөн байж болох талтай. Түүнээс гадна, улс төрийн намын нөлөөнд автах, улмаар улс төр-бизнесийн, улс төр-хууль эрх зүйн, хууль-шүүхийн болон улс төр-хууль хяналт-бизнесийн гурвалсан холбоо, сүлжээ нь төрийн болон нитийн албан дахь суурь зарчмыг алдагдуулаад зогсохгүй нийгмийн харилцааны бүхий л шатанд хүнийсэх байдлаас хандах, хүнд суртал гаргах байдал, албан хаагчид нь мэдлэг ур чадварын дутмагшил, ёс суртахуун-ёс зүйн доголдол, улс төрийн соёлын хомсдол нимгэн зэрэг нь салбарын авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааг үр ашигтай бодит төвшинд хүргэхэд төдийлэн хангалттай бус байгааг илтгэнэ. Ийнхүү авлига дээрх түвшинд өссөн шалтгааныг цааш нь лавшруулбал, дараах зүйлтэй холбоотой хэмээн шинжээчид тайлбарласан нь сонирхолтой санагдав. Эдгээрийг багцлан үзүүлбэл:

Үүнээс дүгнэвэл, сүүлийн үед улс төрийн намын нөлөөгөөр (Жнь: Ковидын үед баримтлах хууль гэгчээр далимдуулан) мэдлэг чадвар дутмаг албан хаагчдыг төрийн дунд, дээд, анхан шатанд томилох болсон. Чингэснээр ажил, албан үүрэгтээ хариуцлагагүй хандах, хүнд суртал гаргах, иргэдийг чирэгдүүлэх, албан үүргээ гүйцэтгэхэд бусадтай ёс бус харьцаж албаны болон мэргэжлийн ёс зүйн буруу хандлага гаргах явдлыг улам бүр нэмэгдүүлэх боллоо. Энэ нь авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгт холбогдох, албан тушаалаараа ашиг хонжоо олох замаар төр-бизнесийн болон бусад төрлийн зохисгүй холбоо хамаарлыг бүрдүүлэх суурь үндэслэл болсон хэмээн дүгнэж болно.

Гурав. Авлигын хэлбэр түүний төлөв байдалд хийсэн шинжилгээ

Чанарын судалгааны хүрээнд хийгдсэн гүнзгийрүүлсэн ярилцлагад оролцогчдоос авлигын ямар хэлбэр манай улсад хамгийн түгээмэл байгаад өгсөн хариултад ангилал үүсгэн дараах шинжилгээг хийв. Ингэхэд, бэлэн мөнгөний хэлбэр нилээд түгээмэл байгаагийн зэрэгцээ мөнгө санхүүгээр дамжуулах авлигыг өөгшүүлэх хандлага нийтлэг байна. Түүнчлэн албан тушаалын давуу байдлаа ашиглах замаар өөрт буй эрх мэдлийн ашиглах явдал улс төр, хууль хяналтын байгууллагын авлигын хэлбэрийг илүү түгээмэл болоход нөлөөлсөөр байгааг шинжээчид онцолсон.

Тухайлбал, шинжээчдийн зүгээс манай улсад авлигын хамгийн түгээмэл хэлбэр нь «илүү далд хэлбэр»-т шилжсэн гэж үзсэн явдал байв. Тэднийхээр авлига бол

илт тод гэхээсээ илүүтэй далд хэлбэрээр үйлдэгддэг бөгөөд урьд өмнө нь бэлэн мөнгө их өгдөг байсан бол, одоо арга нь улам нарийсаад тухайн албан тушаалтны болон түүний хамаарал бүхий этгээдийн өр, зээлийг нь дарах, аль эсхүл их хэмжээний хөрөнгө оруулалтын нэрийн дор мөнгөөр барьцаалан өөрийн эрхшээлдээ оруулах зэргээр өөрчлөгдөх болжээ. Үүнээс гадна, хуулийг тухайн байгууллагад ашигтайгаар тайлбарлах, хэрэглэх замаар өөрт ашигтай шийдвэр гаргуулж түүнээс олсон ашиг орлогоо хуваалцах явдал түгээмэл болсоор байгааг чанарын судалгаанд оролцогчид онцолж байлаа.

Эндээс, авлигын хэлбэр нь олон шат дамжлагатай болж, уламжлалт бэлэн мөнгө өгч, авах арга хэлбэрээс илүү нарийсч байгууллага болон хувь хүнд давуу байдал бий болгох хэлбэр түгээмэл болсон хэмээн үзэхэд хүргэв. Мөн албан тушаалд томилох эсвэл байгууллага, бүлэглэлийн хувьд эрх зүйн орчноор дамжуулан давуу нөхцөл олгох зэрэг хэлбэртэй болсон хэмээн дүгнэж болохоор байна. Үүнийг доорх зурагт харуулсан илэрхийлэмжээс тодорхой харж болно.

1	<p>Авлига далд хэлбэрт шилжсэн</p> <ul style="list-style-type: none">○ Эрх мэдлээ ашиглаж өөртөө болон бусдад давуу байдал олгох хэлбэр нь далд тойруу замаар хууль ёсны мэт болж хувирсан.○ Авлигын цар хүрээ илүү өргөн болж далд буюу хуйвалдааны хэлбэрт шилжснээр бизнес-улс төр холилдсон бүлэглэлүүд нийгэмд үүсч, улмаар газар авах болсон.○ Бүлэглэлүүдэд тулгуурласан авлига, албан тушаалын хэрэг, хээл хахуулийн хэлбэр хамгийн түгээмэл болж хувирсан○ Бусдад давуу байдал олгож түүнийхээ хариуд шан харамж авах, улс төрийн авлига өгөх хэлбэр нийтлэг болсон.
---	---

2	<p>Бэлэн мөнгө өгөх, төрийн байгууллагын шийдвэр, үйл ажиллагаанд нөлөөлөх</p> <ul style="list-style-type: none">○ Шүүхийн шийдвэр, худалдан авах үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс нөлөөлөх явдал газар авсан.○ Төрийн хяналт, шалгалт сул байгаа нь төрийн дунд шатанд улс төрийн үйл ажиллагаанд нөлөөлөх гол хэрэгсэл болсон. улмаар бэлэн мөнгө өгөх, авах, хахууль өгөх хэлбэрээр ашиг сонирхлын зөрчилтэй шийдвэр гаргах явдал ихэссэн.○ Эрх мэдэл, албан тушаалын давуу байдлаа ашиглах замаар хөрөнгө мөнгө, ашиг олох хэлбэрт шилжсэн.
---	---

3	<p>Танил тал харж ажлаа бүтээх</p> <ul style="list-style-type: none">○ Нам, төрийн байгууллагуудад хандив өгөх хэлбэрээр хээл хахууль өгөх явдал түгээмэл болсон.○ Иргэд хувийн ажил хэргээ биелүүлэхийн тулд бусдад эд зүйл, мөнгө, хөрөнгө аргадан өгөх хандлага түгээмэл болсон○ Мөнгө бус байдлаар танил талаараа бие биэндээ харилцан туслах замаар авлига авах хэлбэр түгээмэл үзэгдэл болсон . Энэ нь нэг талаар, улс төрийн хүрээнд түгээмэл хэрэглэгдэх болсон «улс төрийн ургийн мод» хэмээх хэлцийг бий болгох нэг чухал үндэслэл болсон.○ Дэдэ төвшиндээ дүр исгэсэн байдал газар авч, улмаар авлигачдыг мэдсэн ч мэдээгүй хандлагаар тэднийг өмгөөлж хамгаалсан үйлдэл хийх явдал олширсон нь олон нийтийн дургүйцэл, эгдүүцлийг хүргэж байна.
---	---

Дөрөв. Авлига бий болох шалтгаан, нөхцөлд хийсэн шинжилгээ

Чанарын судалгааны хүрээнд шинжээчдээс Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг тодруулахыг зорьсон нь тодорхой шалтгаантай юм. Үүний гол шалтгаан бол, төрийн өндөр удирдах түвшний албан хаагчдын ёс зүй дутмаг, улс төр, эдийн засаг, эрх мэдэлд төвлөрсөн бизнесийн бүлэглэлүүд сонгуулийн санхүүжилтийг «босгож» асуудлыг шийдэж байгаа нь эргээд авлигын барьцаанд орох шалтгаан болхыг шинжээчид нэг бус удаа дурдаж байсан юм. Түүнчлэн авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа тодорхой хүрээнд хийгдээд байгаа хэдий ч эл хавтгайрсан үзэгдэл нь ганц, хоёр арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр шууд арилах боломжгүй. Хэдийгээр зарим нэг арга хэмжээ үр дүнгээ өгсөн байдаг ч хууль хяналтын болон шүүхийн байгууллагаар шийдэгдэх нь удаашралтай байсаар аажимдаа «бүдгэрч, замрах» байдлаар сураг тасарч байгаа нь энэ хүрээнд механизм маш сул, хангалтгүй байгаагаас гадна улс төрийн хүсэл зориггүй байгаатай холбоотой. Нэг үгээр бол, хариуцлагын асуудал маш хангалтгүйг илтгэнэ. Үүнийг ч эл чанарын судалгаанд хамрагдсан шинжээчид дэлгэрэнгүй тайлбарласан бөгөөд судалгааны үр дүнг дараах байдлаар танилцуулж байна.

1	<p>Авлига далд хэлбэрт шилжсэн</p> <ul style="list-style-type: none">o Улс төрийн буруу тогтолцоо-нийтийн (төрийн) албаны чадваргүй байдал-Н/ТАХ-ын ёс зүй-нийгэмд үнэт зүйл алдагдсан.o Бүртгэл мэдээллийн тогтолцоо, ялангуяа хяналтын механизм сулo Хувийн ашиг сонирхлоос үүдэлтэйгээр бие биендээ барьцаалагдсан бүлэглэлүүд бий болоод удаж байгаа учраас түүний нөлөөлөл нийгэмд нэмэгдэж, бас сөргөөр нөлөөлж байна. <p>Хууль тогтоомжийн хэрэгжилт хангалтгүй</p> <ul style="list-style-type: none">o Хуулий засаглал сул байгаагаас эрх ашгийн зөрчлүүд үүсэх үндэслэл бий болсон.o Улс төрийн буруутай шийдвэрээс үүдэлтэй нийгмийн талцал, хуваагдал бий болсон нь зарим талаар нийгэм-эдийн засгийн нөхцөл байдалд сөргөөр нөлөөлөх болсон.o Төрийн бодлогын залгамж чанарыг алдагдуулахад шууд ба шууд бус байдлаар нөлөөлөх явдал газар авсан.
---	---

2	<p>Шударга бус байдал бий болсон</p> <ul style="list-style-type: none">o Иргэний болон улс төрийн боловсролын соёл дутмаг.o Авлигатай тэмцэх хүсэл зориг сул учраас авлигыг үл тэвчих соёл бүрэн төлөвшихгүй байна.o Олон нийт, ИНБ-уудын зохистой шаардлага, тэмцэл сул. <p>Улс төрд нөлөөллөө тогтоох эрмэлзэлтэй бүлэглэлүүд бий болсон</p> <ul style="list-style-type: none">o Улс төр, хууль хяналтын байгууллагуудын бүлэглэлүүдийн нөлөөлөл ихэссэн.o Шударга шүүхт итгэх итгэл буурсан.o Бүлэглэл дамжсан улс төрийн хэлхээ холбоо үлэмж нэмэгдсэн.
---	---

Дээр дурдсан нөхцөл байдлаас улбаалан авлига үүсэх шалтгаан нөхцөлийг бүрдүүлж буй хүчин зүйлсийг ангилал үүсгэн танилцуулах энэ удаагийн чанарын судалгааны нэг чухал зорилт байв. Тиймээс шинжээчдийн зүгээс тухайн асуудалд баримталж байсан байр суурийг тэдний хамгийн түгээмэл хөндсөн сэдвүүдийн хүрээнд багцлан дээрх байдлаар танилцуулахыг бид зорьсон болно.

Энэхүү ангиллаас, нийгэмд «авлига» хэмээх үзэгдэл ийнхүү бий болсон шалтгаан нь (i) шилжилтийн нийгэмд мөнгө, хөрөнгө, хувийн эрх ашгийг дээгүүрт тавих үнэт зүйл гэнэт давамгайлах болсноор эрх мэдлээ хэтрүүлэх, албан тушаалаа ашиглаж амин хувьдаа ашиг хонжоо олох гэсэн нийтлэг хандлага төлөвших болсон; (ii) монгол орны эрдэс баялаг, түүхий эдийн төлөөх гадны эрх ашиг, түүнийг аялдан дагадаг бүлэглэл бий болсноор гадны аливаа ашиг сонирхол, явуулгад автах үйл ажиллагаа аажим аажмаар нэмэгдэх болсон; (iii) олон шатанд шийдвэр гаргах эрх мэдэлтнүүд нэмэгдснээр тус бүртгээ ашиг сонирхолоо гүйцэлдүүлэхийн тулд элдэв төрлийн дарамт шахалт учруулах явдал ихсэж тэр бүрийд ёс суртахууны болон ёс зүйн хэм хэмжээ алдагдсан; (iv) улмаар дотоодын улс төрчдийн эд материалын болон оюуны хоосрол, хэт туйлширсан өрөөсгөл хандлага зэрэг нь авилгад өртөх шалтгааныг бүрдүүлэх болсон; (v) нийгмийн хөгжлийн өнөөгийн байдалтай холбоотойгоор төрийн хэт монополь байдал ихэсэж аливаа шийдвэр, тусгай зөвшөөрөл, тендэрт гар тэнийлгэх зан үйл нэмэгдэх суурь үндэс болсон; (vi) дотоодын улс төрийн намуудын эрх мэдлийн төлөөх тэмцэл хуйвалдаан нь авлигын шинж чанартай болж эрх ашгаа хангах болсноос үүдэлтэй гэж үзэж болно.

Цаашилбал, авлига бидний өнөөгийн оршин буй нийгэмд тулгарч буй хамгийн том бэрхшээл, ирээдүйн сорилт болж байна. Яагаад гэвэл, улс төрийн авлигын түвшин дэх авлигын хор уршиг, үр дагаврын үзүүлэлтэд нөлөөлж буй байдлыг дараах хоёр дэд үзүүлэлтийн хүрээгээр өнгөрсөн хугацаанд гарсан өөрчлөлтийг харьцуулбал дараах өөрчлөлтүүд илрэв. Тодруулбал, 1990-ээд оны төгсгөл 2000-аад оны эхээр бол хувийн банк санхүү, хувийн тансаг хэрэглээг бий болгох, өөрийн ирээдүйн амьдралын баталгааг бий болгох явдал түлхүү байсан бол, сүүлийн жилүүдэд гадны улс орны бизнесийн нөлөөллүүдийн санаархлыг биелүүлэх буюу монгол дахь гадны улс орны ашиг сонирхлыг хэрэгжүүлэх, эсвэл бизнесийн ашиг сонирхлыг гүйцэлдүүлэхийн тулд зарцуулагдсан зэрэг таамаглалуудыг шинжээчид илэрхийлсэн байдаг. Тэрхүү таамаглалууд бодит амьдралд хэр нийцэж, бас үнэн зөв болохыг чанарын судалгааны

шинжилгээгээр тодруулан шинжээчдээр тухайлан үнэлүүлсэн юм. Чингэхэд, улс төрийн намуудын хувьд авлига ийнхүү түгээмэл хэмээн үнэлэгдэх болсон нь улс төрийн намын тухай хууль, түүний санхүүжилтийн талаар хуульд нарийн тодорхой зааж өгөхгүйгээр хэн нэгнээс хараат бус бие даасан байх асуудал бүрэн шийдэгдэхгүй хэвээр байгаатай холбоотой хэмээн үзэж байна.

Энэ бол бизнес-улс төрийн бүлэглэлийг задлахгүйгээр улс төрийн нам доторх мөнгөтэй хүнээс «төр»-ийн аливаа үйл ажиллагаа, улс төрийн томилгоо хамаардаг хууль бус үйлдлээс ангижрах боломжгүй гэдгийг илтгэсэн бодит үнэн. Дээр харуулсанчлан, сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал хамгийн түгээмэл хэмээн үнэлэгдсэн дараагийн байгууллагууд бол шүүх болон Засгийн газрын харьяа байгууллагууд дахь авлигын түгээмэл байдал нилээд өндрөөр үнэлэгдсэн. Энэ нь магадгүй төрийн албан хаагчдын дархлааг нэмэгдүүлэх шаардлага нэгэнт болсныг харуулна (Зураг 6).

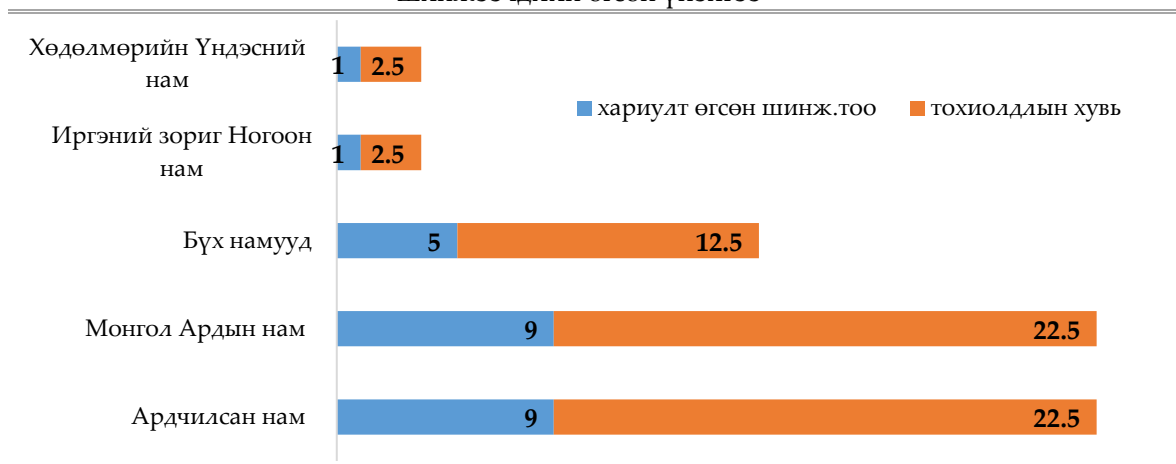
Зураг 6. Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд дараах төрийн байгууллагуудад авлигын нөхцөл байдал хэр түгээмэл байгаад шинжээчдийн өгсөн үнэлгээ

Эл чанарын судалгаагаар Монгол дахь улс төрийн намуудын авлигад автсан байдлын талаар тухайлан авч үзэхийг зорьсон юм. Чингэхэд, монголын улс төрийн нам, улс төрийн сонгууль, төрийн алба нь авлигаас ангид байхын тулд эрх зүйн орчныг илүү боловсронгуй, ил тод болгохыг зорин ажиллаж, тэрхүү зорилтдоо хүрэхийн тулд тодорхой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсээр ирснийг шинжээчид онцолж байлаа. Үнэндээ, эл арга хэмжээ бодит байдалд төдийлэн үр дүнтэй байж чадахгүй байгаа нь тухайн улс төрийн намуудын авч хэрэгжүүлж буй аливаа үйл ажиллагаа нь хөрсөн дээр бодитоор буухгүй

байгаагийн тод илрэл. Үүний бодит жишээг энд танилцуулж буй шинжээчдийн судалгааны дүн ч харуулж байна.

Зураг 7. Монгол Улс дахь улс төрийн намуудын авлигад автсан талаарх шинжээчдийн өгсөн үнэлгээ

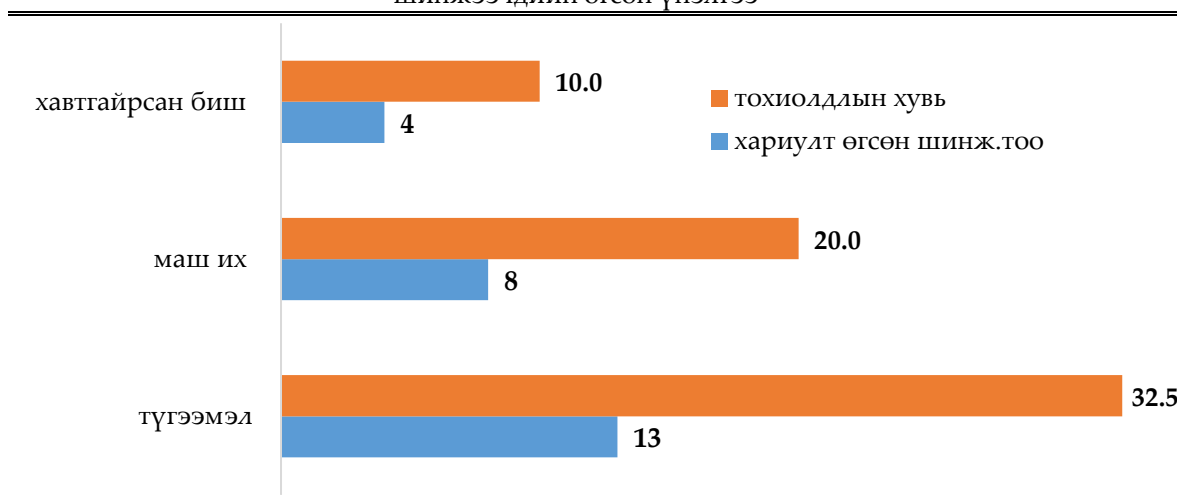

Шинжээчдийн төсөөллөөр манай улс төрийн голлох намуудаас хамгийн их «авлигад автсан» байж болох намыг тодруулахад, нийт судалгаанд хамрагдсан хорин зургаан шинжээчдийн 22.5 хувь нь өнөөгийн эрх барьж буй Монгол Ардын Нам (МАН) болон Ардчилсан (АН)-ыг авлигад автагдсан хэмээн үзжээ. Харин тэдний 15 хувь нь бүх намуудыг, тус бүр 2.5 хувь нь бусад намууд (ИЗНН, ХҮН)-ыг нэрлэсэн. Судалгаанд хамрагдсан шинжээчдээс ийнхүү улс төрийн намууд авлигад автах явдал өндөр байгаагийн шалтгааныг тодруулахад нам хооронд дамжсан бүлэглэл, төрийн эрх хэт удаан барих, хариуцлагагүй хяналтгүй байдал газар авсан, улс төрийн соёл төлөвшөөгүй, эрх ашгийн бүлэглүүд бий болсон зэргийг түгээмэл онцолж байв.

Тав. Авлигын хэлбэр дэх улс төрийн нам, бүлэглэл, улс төр, бизнес, гэмт хэргийн бүлэглэлүүдийн харилцаа хамааралд хийсэн шинжилгээ

Өмнөх дэд хэсэгт дурдагдсан сөрөг үзэгдлүүд өнөөдрийн авлигын эх үүсвэр болж буйн дээр тасралтгүй цэцэглүүлж буй үндэс суурь улс төрийн нам болсоор буйг илтгэж байна. Үүнийг зогсоход улс төрийн намын санхүүжилтийн асуудлыг ил тодорхой болгож, төрийн албыг улс төрийн томилгоогоор бус шударга өрсөлдөөн, сонгон шалгаруулалтаар явуулдаг механизмыг улам боловсронгуй шударга болгох цаг үеийн шаардлага нэгэнт бий болсныг гэрчилнэ. Үүнээс улбаалан улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига түгээмэл орших болсон шалтгааныг шинжээчдээс тодруулахад нөхцөл байдал дараах байдалтай гэж дүгнэхэд хүргэсэн юм.

Зураг 8. Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байгаад шинжээчдийн өгсөн үнэлгээ

Үүнээс харвал, Монгол Улс дахь улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байгаа талаар шинжээчдийн дийлэнх буюу 87 хувь орчим нь авлига далд боловч маш их, түгээмэл байгаа нь ажиглагдсан.

Шинжээчдийн ийнхүү үнэлсэн шалтгааныг тодруулах үүднээс тэдний өгсөн хариултыг задлахул, (i) засаглалын тогтворгүй байдал авлигын өсөлтөд маш их нөлөөлж байна; (ii) сонгуулийн тогтолцоо, сонгуулийн санхүүжилт, сонгуулийн дараа төрийн албаны томилгооноос үүдэж авлигын түвшин нэмэгдэж; (iii) улс төрийн намууд сонгуулийн тогтолцоог өөрсдөө тохируулан өөрчлөн засч, улмаар сонгуулийн санхүүжилтээ мөнгөтэй хүмүүсээр босгуулж, эргээд барьцаалагдан төрийн албан тушаалуудыг наймаалцдаг. Энэ нь төрийн албыг чадавхгүй болгож баг бүрдүүлэх нэрээр ойрын хүрээний мэргэжлийн бус хүмүүсийг мөнгөөр томилж байгаа нь авлигын гол эх үндэс болж байна хэмээх үзэл бодол экспертүүдийн гүнзгийрүүлсэн ярилцлагад түлхүү дурдагдсан юм. Дээр дурдсан үзэл бодлыг багцлан шинжилгээ хийвэл дараах үндэслэлүүд чухалчлагдаж байна.

Үндэслэлүүд	<ul style="list-style-type: none"> ○ Сүүлийн жилүүдэд улс төрийн байгууллагуудын хүрээнд авлигын хэлбэрүүд илүү зохион байгуулалттай болох явдал нэмэгдсэн. ○ Ялангуяа хээл хахууль өгөх, авах арга хууль бус нөлөөллийн хэлбэрээр илрэх болсон. ○ Улс төрийн шийдвэр гаруулах түвшинд илүү зохион байгуулалттай байдал сүүлийн үед нэмэгдэх болсон. ○ Авлигын үндсэн шалтгаан нөхцөл нь улс төрийн хүрээнд буюу түүнд оролцдог субъект, гишүүдийг эрх ашгаас үүдэлтэй. ○ Өнөөгийн нийгэмд улс төрд орох, улс төр хийх ашиг сонирхол нь эрх мэдэл, мөнгө, дотоод гадаадын хэсэг бүлгийн эрх ашиг болж хувирсан нь улс төрийн салбарт авлига түгээмэл байна гэж үзэх шалтгааныг бүрдүүлж байна.
--------------------	---

Зургаа. Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа буюу улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагаварт хийсэн шинжилгээ

Авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа нь зөвхөн шийтгэл хүлээлгэх арга хэмжээ төдийгүй нийгмийн амьдралд шударга ёсыг тогтоож, дэмжих цогц стратегид тулгуурлах ёстой. Шударга, мэргэшсэн байдлыг хангахад төрийн алба, удирдах албан тушаалтнуудын манлайллыг чиглүүлэгч зарчмын гүйцэтгэх үүргийг сахин биелүүлэх учиртай. Өөрөөр хэлбэл, шударга байдал, ёс зүйн удирдлагын тогтолцоог тулган шалгах, заавар чиглэл, удирдлага, хяналтын чиг үүргийг тодорхойлсон бөгөөд шударга ёсыг тодорхойлон тогтоох, шударга байдалд чиглүүлэх, шударга байдлыг хянах, шударга ёсыг сахиулах гэсэн шударга ёсны удирдлагын тогтолцоог бүрдүүлэн сахих⁴ нь сайн засаглалыг хангах үйл ажиллагааны чухал зорилт болсоор байна. Чингэхлээр авлигын эсрэг тэмцэл нь зөвхөн ёс суртахууны тэмцэл биш бөгөөд ёс суртахуун, шударга ёсны асуудал чухал болох дэлхийн гол шашин, нийгмийн үнэлэмжүүдийн хүрээнд хамгийн гол нь авлигаас үүдэлтэй ядуурал, зовлон, өлсгөлөн гачаал, баян хоосны ялгаа нь бидний өмнө хамгийн хүнд сорилт болж буй бөгөөд үүнтэй тэмцэх нь гол утга учир болж байна.

Дээр дэвшүүлсэн үндсэн санааг чанарын судалгаанд хамрагдсан шинжээчдээр үнэлүүлэх байдлаар авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа, улс төр, хууль хяналтын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагаврын бодит нөхцөлийг тодруулахад дараах дүр зураг ажиглагдав. Тухайлбал, шинжээчид улс төрийн шийдвэр гаргах болон түүнд тавих хяналт сул, ашиг сонирхлын зөрчлийг саармагжуулах явдал хурцаар тавигдах нь авлигыг бууруулахад чухал арга хэрэгсэл болохыг дурдсан. Тэдгээр арга хэрэгслийг ангилбал, улс төрчид-бизнесийнхэний нийлсэн эрх ашгийн төлөөх сонирхлын нэгдлийг саармагжуулах, түүний хувиран өөрчлөгдөж буй арга хэрэгслийг таслан зогсоох явдал хэмээн үзжээ. Үүнийг арилгахын тулд өнөөгийн авч хэрэгжүүлж буй авлигын эсрэг арга хэмжээ бодит амьдралд хэр үр өгөөжтэй, амжилттай хэрэгжиж буйд анхаарал хандуулахыг зөвлөсөн. Үүний илрэл нь ч шинжээчдийн өгсөн үнэлгээний тайлбарт чанарын шинжилгээ хийхэд дараах илэрхийлэмжүүд чухалчлагдаж байсныг ангилал үүсгэн танилцуулж байна.

⁴ ЕАБХАБ, Монгол Улсын Авлигатай тэмцэх газар. Авлигатай тэмцэх гарын авлага. «Орчуулга24» мэргэжлийн орчуулгын товчоо. «Урангар пресс» ХХК. Уб., 58, 59 дэх тал.

1. Авлигын эсрэг тэмцэл, сурталчилгаа хэт ерөнхий байна

- о Аливаа явуулж байгаа үйл ажиллагаа нь хэт ерөнхий бөгөөд бодит үр дүн өгч хангалттай хэмжээнд хүрч чадахгүй байна.
- о Авлигын эсрэг тэмцэж буй үйл ажиллагааны үр нөлөө харьцангуй сул байгаагийн шалтгаан нь АТГ-ын хараат бус байдалтай холбоотой.
- о АТГ-ын үйл ажиллагаа, түүний удирдлага нь улс төрийн намуудаас шууд хамааралтайн дээр сонгуулийн дараа удирдлагууд тогтмол солигдож байна.

2. Авлигын хор уршгийг бууруулахад чиглэсэн үйл ажиллагаа ба үр дүн

- о Авлигын эсрэг нийгмийн соён гэгээрүүлэх ажил нь зөвхөн АТГ-ын чиг үүрэг биш гэдгийг олон нийт хүлээн зөвшөөрч эхэлсэн нь нийгэмд АТҮА-ны эерэг хандлага бий болсоны илрэл.
- о Иргэдийг ядуу байлгах сонирхол улс төрийн бүлэглэлүүдэд байгааг үгүйсгэхгүй.
- о ХОМ болон ашиг сонирхлын зөрчлийн зохицуулалт, төсөв зарцуулалтын ил тод байдлын хангахад чиглэсэн ахиц дэвшил гарч байгаа.
- о Авлига, албан тушаалын тодорхой гэмт хэргүүдийг шийдвэрлэх явц хэт удаашралтай байна.

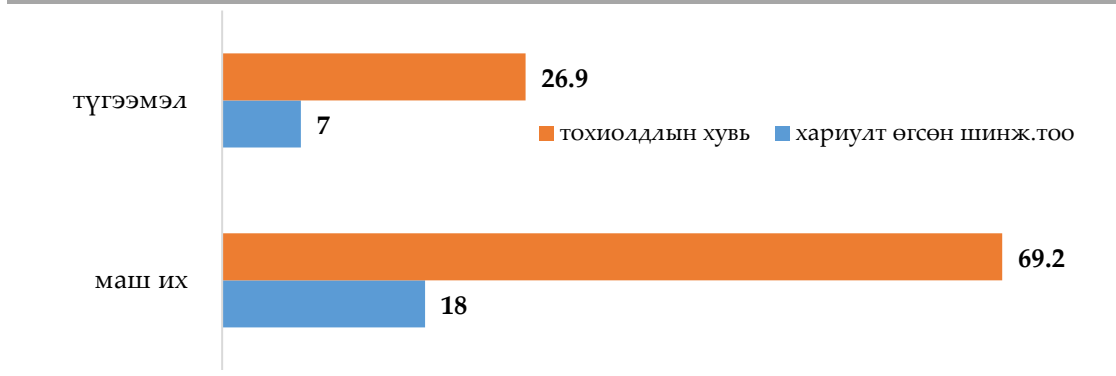
3. Шударга ёсонд халдаж буй саад бэрхшээл

- о Сүүлийн жилүүдэд гаргасан эрх зүйн актууд болон иргэдийн идэвх, оролцоо, олон нийтийн ил тод байдлын хүрээнд авлига хумигдаж, хяналт сайжирж байна.
- о АТ үйл ажиллагааг хэт улс төржсөн байдлаар бие биенээ намнах хэрэгсэл төдий болгож байгаа нь АТҮА-ны эрч, үр нөлөөг саармагжуулж, улмаар нийгэмд хэт их улс төржилт, хийрхэлийг бий болгож байна.
- о АТГ шүүхийн шударга ёсыг сахиулахад чиглэгдсэн үйл ажиллагааг хамгаалах хэрэгтэй.

Шинжилгээнээс эдгээр үзүүлэлтүүд их, бага хэмжээгээр нэмэгдэх тусам улс төрийн хүрээн дэх авлига, албан тушаалын гэмт хэргээс үүдэлтэй хор уршиг нийгэм, эдийн засгийн болон нийгмийн сэтгэл зүй, ёс суртахуунд сөргөөр нөлөөлж байна. Нөгөөтээгүүр, дурдсан сөрөг үр дагаварууд болон түүний их, бага зэргээр өссөн үзүүлэлтүүд цаашид даамжирвал илүү хүнд сорилтууд тулгарч болзошгүйг шинжээчдийн өгсөн илэрхийлэмжүүд тодорхой харуулав.

Чанарын судалгаагаар улс төрийн авлигын хүрээн дэх авлигын гол хор уршиг, үр дагаварыг тодруулахад дараах илэрхийлэмжүүд түлхүү илэрхийлэгдсэн юм. Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг нь нийт улс үндэстнийг хамарч, улмаар нийгмийн үйл явц, улс орны нийгэм-эдий засаг, улс төр- хууль эрх зүйн соёлын төлөвшилд аюултай, хор хөнөөл үлдээх сөрөг үр дагавартай учраас монголын нийгэмд авлига «*бугших*»-аас сэргийлэх нэн шаардлагатай хэмээн шинжээчид үзжээ. Тодруулбал, улс төрийн хүрээн дэх улс төрийн авлига бий болох шалтгаан нөхцөлийг бүрдүүлэхэд хууль хяналтын хүрээн дэх авлига тодорхой байдлаар нөлөөлдөг хэмээн үзсэн байна.

Зураг 9. Хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байгаад шинжээчдийн өгсөн үнэлгээ

Энэ хүрээнд шинжээчдийн үзэл бодол, илэрхийлэмжид шинжилгээ хийвэл, тэдний дийлэнх нь хууль хяналтын хүрээнд авлига «*маш их*» гэж 73.1 хувь (25/18 шинжээч), харин хууль хяналтын бүх шатанд авлига «*түгээмэл*» үзэгдэл болсон хэмээн шинжээчдийн 26.9 хувь (25/7 шинжээч) нь үзжээ. Дээрх тоон үзүүлэлтэд тулгуурлан тухайн асуудалд шинжээчдийн өгсөн илэрхийлэмжүүдийг дараах байдлаар задалж, ангилал үүсгэх боломжтой гэж үзэв.

1. Авлигын эсрэг тэмцэхэд холбогдох хууль тогтоомжийг сайжруулах, хяналтын механизмы бүрдүүлэх

- Төрийн үйл ажиллагаа нь тодорхой биш, албан тушаалтан өөрийн үзэмжээр асуудлыг шийддэг нь авилгад нөлөөлөх шалтгаан болдог.
- Хяналт, хариуцлагын тогтолцоо, механизмыг бүрдүүлэх, авлигын хэргийг үнэн зөвөөр шийдвэрлэх жишиг тогтоох, авлигын хэргийн шийдвэрлэлтийг улстөржилтөөс ангид байлгах, авлига үүсэх нөхцөл байдалд үнэлгээ хийж, авлигын болзошгүй эрсдлийг бууруулах арга хэмжээ авах.
- Авлигатай тэмцэх олон улсын сайн туршлагыг ул суурьтай судлах, авлигын эсрэг хэрэгжүүлэх багц арга хэмжээг өөрийн улсын онцлог, эдийн засаг, түүх, газар зүй, соёлын хүчин зүйлүүдийг харгалзан тодорхой боловсруулах шаардлагатай. Тухайлбал: 1.холбогдох хууль тогтоомжийг чангатгах, шүүхийн тогтолцоог бие даасан, үр дүнтэй болгох, авлигын эсрэг цогц хариу арга хэмжээг хатуу авах, авлига авсан албан тушаалтнуудад хатуу хариуцлага тооцох (тэдэнд шүүхээс ердийн шийтгэл оногдуулахаас гадна авсан авлигын зардлыг заавал нөхөн төлүүлэх, бүрэн нөхөн төлөх боломжгүй этгээдэд илүү хатуу хариуцлага тооцох, авлигын хэрэгт холбогдсон ялагдагч нь нас барсан бол эд хөрөнгийг нь хурааж авах гм); 2.нийт ард түмний эдийн засгийн байдлыг сайжруулах (ядууралтай тэмцэх), нийгмийн тэгш байдлыг хангах, шударга байдлыг албан ёсны зан үйлийн хэм хэмжээ болгох; 3.төрийн алба хоорондын үйл ажиллагааг уялдаа холбоотой болгох, мэргэшсэн захиргааны боловсон хүчин бэлтгэх, ёс зүйн өндөр хэм хэмжээг дагаж мөрдөх, түүнд хатуу хяналт тавих, төрийн албан хаагчдын цалинг нэмэгдүүлэх; 4.АТГ-ын шалгах ажлын төрөлд төрийн албаны бүх төвшингийн албан хаагчийн албан үүргийн хайхрамжгүй байдал, хайнга хандсан хэргийг нэмж оруулах.

2. Авлигаас ангид байх соён гэгээрүүлэх ү/а-г эрчимжүүлэх, нэгдсэн арга зүй бодлоготой байх

- Хууль, хяналтын байгууллагын удирдлагуудыг томилохдоо олон нийтийг оролцуулсан нээлттэй сонголт заавал хийж томилох үйл ажиллагааг бүх шатанд хэвшүүлэх /тухайн албан тушаалтан үнэхээр хараат бусаар, хуулийн дагуу, шударга ёс, эрх зүйт ёсны дагуу ажиллаж чадах эсэх бүх мэдээллийг иргэдэд нээлттэй мэдээлж, хэлэлцүүлэг өрнүүлэх боломжоор хангах/;
- Танилцах, зөвшилцөх, томилгооны үр дүнд үнэхээр тухайн албан тушаалтанд тохирохгүй болох нь ил болсон мэдээллээс харагдвал тухайн хүнийг томилохоос татгалзах;
- Хууль хяналтын байгууллагын дэргэд олон нийтийн хяналтын зөвлөл ажиллуулах /үр нөлөөтэй/;
- Тухайн байгууллагад албан хаагчдийг албан тушаал дэвшүүлэхдээ ур чадвараас гадна хувь хүний төлөвшил, ёс зүй, хүн чанарыг /энэ тийм хийсвэр зүйл биш гэж бодож/ заавал харгалзан үзэж дэвшүүлэх; (iv) -соён гэгээрүүлэх ажлыг үр дүнтэй л хийх.

3. Улс төрийн болон авлигаас нагид байх соёлыг төлөвшүүлэх

- Ядуурлыг бууруулах, хүүхэд залуучуудыг багаас нь эх оронч бологч хүмүүжүүлж, төлөвшүүлэх.
- АТГ байгуулагдаад олон жил боллоо маш тодорхой хэргүүдийг илрүүлж чадахгүй өнгөц төдий шийдвэрлээд байгаа нь газрын мөн чанар, үйл ажиллагаанд итгэх байдлыг эргэлзүүлэхэд хүргэж байна.
- иргэд, олон нийтийн улс төрийн соёл, улс төрийн боловсролын сайжруулахгүйгээр авлигыг бууруулах боломж бага. Нөгөөтэйгүүр, улс төрчид, намын нөхдүүд болон хууль хяналтын байгууллагынханы алда азавхрал, хуийн ашиг сонирхлын хийрхэл авлигыг өөгшүүлж байна. нэгэнт авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг нь илэрхсэн бол хариуцлагаа бодитоор, үнэн зөв хуулийн дагуу шийдвэрлэж байх хэрэгтэй.

4. Шүтэл үлээгчийг хамгаалах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, ёс зүй-шударга ёсны тогтолцоог бэхжүүлэх

- Авлигын мэдээлэгчийг үнийн дүнгийн тодорхой хувиар урамшуулах тогтолцоог бий болгож, энэ талаар олон нийтэд тодорхой ямар үр ашиг хүртэх талаар сурталчилгаа хийх. Одоогийн сурталчилгааны ажлууд хэт ерөнхий уриалгын шинжтэй байдгаас олон нийтэд хүрэхлээ хэт хоосон хөндий байдлыг харагдуулж байна.
- Авлигын гэрчийг нууцлах, хамгаалах тогтолцоотой болох.
- Авлига өгөгчийг хариуцлагаас чөлөөлөх. Ингэснээр цаашид авлига авах нь эрсдэлтэй болохыг албан тушаалтнууд ухамсарладаг болно
- Шүүх, хууль хяналтын байгууллагуудад ажиллагасдын ёс зүй, шударга ёсны тэнцвэр алдагдсан, бие биенийгээ өмгөөлөн хамгаалах явдал газар авсаар байна.
- Хууль боловсруулахдаа ял шийтгэлээс илүү нийгэм/субъектууд дагаж мөрдөх зан байдлын хэм хэмжээ буюу гэмт хэргийн тодорхойлолтыг чанглах концепцид шилжсэн нь үр дүнтэй болно.
- Цагдаа, прокурор, шүүгч мэргэшсэн, туйлбартай, ёс зүйтэй үйл ажиллагаа явуулах нөхцлийг хангах, мөн олон нийтийн хуулийн мэдлэг (иргэний эрхзүйн нийгэмшил) дээшлүүлэхийг шаардана.

5. Хууль тогтоомжид заасан авлига, гэмт хэргийн тодорхойлолтууд тодорхой болгох

- Хууль тогтоомжид заасан авлига, гэмт хэргийн тодорхойлолтуудыг дэлхийн тэргүүн жишгийн дагуу илүү нарийн болгох. Эрүүгийн хуулиас 2017 онд хүчингүй болгож хассан 22.2-р зүйлийг сэргээж “албаны эрх нөлөөг урвуулан ашиглах” (trading in influence/influence peddling) гэх албан нөлөөгөө ашиглан шийдвэр гаргуулах тухай бие даасан ойлголт, үзэгдлийг “эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах” гэх шийдвэр гаргагч эрх хэмжээгээ хууль бусаар ашиглах тухай ойлголт, үзэгдэлтэй нэгтгэн хоёр өөр субъектыг 22.1-р заалтад хамруулсаныг засч залруулах.
- Албаны эрх нөлөөгөө урвуулан ашиглах нь өндөр түвшний авлигын гол шалтгааны нэг мөн. Эрх нөлөөг урвуулан ашиглах тухай ойлголтыг авлигын эсрэг үйл ажиллагаанд зөв хэрэглэхийн тулд лобби үйл ажиллагааны тухай хууль тогтоомжийг боловсруулж батлах шаардлагатай.
- Гэмт хэрэг болон давтан үйлдлээс урьдчилан сэргийлэхэд ял шийтгэлийн шинж (хатуу зөөлөн) нь бус, харин шийтгэлийн зайлшгүй чанар (certainty of punishment) нь илүү үйлчлэлтэйг ялын бодлогоороо ихээхэн ялгаатай АНУ, Герман, Швед улсын харьцуулсан судалгаа нотолсон байдаг.

Шинжээчдийн өгсөн эдгээр илэрхийлэмжүүдээс хууль хяналтын байгууллагад авлига түгээмэл болсон гэдэгтэй экспертүүд санал нэгтэй байгааг харуулахын зэрэгцээ үүнийг дараах байдалтай холбон тайлбарлах боломжтойг харуулав. Тодруулбал, хууль хяналтын байгууллагын хараат бус байдал алдагдаж улс төрийн нөлөөлөлд бүрэн автсан нь хууль хяналтын байгууллагад шударга бус байдал газар авах нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Мөн хууль хяналтын байгууллагын удирдлагын томилгооноос шууд хамааралтайгаар доош чиглэсэн танил талаараа хүрээлүүлэх, дээшээ улс төрийн намд үйлчлэх явдалтай шууд холбогдно. Тиймээс ч энэ хүрээнд авлигыг цэцэглүүлэх суурь болоод зогсохгүй

түүний эсрэг арга хэмжээ авах сонирхол, сэдэлгүй болсоныг харуулж буйн бодит жишээ гэж үзэж болно.

Цаашилбал, улс төрийн авлигын хор уршиг, сөрөг үр дагаваруудыг бага, дунд зэргээр ангилахаас илүүтэй эдгээр үзүүлэлтүүдийн үнэлгээ улам бүр нэмэгдэх аваас байдал үлэмж даамжирч, улмаар улс орны тусгаар тогтнол, эдийн засгийн аюулгүй байдалд эрсдэл учруулж болзошгүй. Үнэндээ авлигаас олсон «бохир» хөрөнгө нь нийгэм болоод үндэстэн доройтох, ардчиллын үнэт зүйлс алдагдах хамгийн гол шалтгаан болсон нь энд хөндөгдөх асуудалтай шууд холбогдоно. Энэ бол улс төрийн авлигаас олсон хөрөнгийн зарцуулалт түүний хэмжээ үр дагавар хэрхэн нөлөөлж буйгаар илэрнэ.

Энэ удаагийн чанарын судалгаагаар авлигын нөхцөл байдлыг арилгахад эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар тодорхой санал дэвшүүлэхийг оролдсон юм. Ингэхдээ эл гүнзгийрүүлсэн ярилцлагад хамрагдсан шинжээчдээс авлигыг бууруулахад шаардагдаж эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар тодруулав. Тэдгээрийг багцлан үзэхүл:

1	<p>Иргэд, олон нийтийн улс төрийн соёл</p> <ul style="list-style-type: none">○ Олон нийтийн улс төрийн боловсролыг сайжруулахгүйгээр авлигыг бууруулах боломж хомс.○ Улс төрчид, намын нөхдүүд болон хууль хяналтын байгууллагынханы алдаа завхрал, хувийн ашиг сонирхлын хийрхэл авлигыг өөгшүүлж байна.○ Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг нь илэрсэн бол хариуцлагаа бодитоор, үнэн зөв хуулийн дагуу шийдвэрлэж байх хэрэгтэй.○ Хэрэг үүсгэж, мөрдөн байцаалтын шатанд байгаа гэдгээр мэдээллийг нууж, мартагнуулдаг, хэрэгсэхгүй болгодог байдлыг халах. Өөрөөр хэлбэл, нотлох баримтуудыг ил болгох гадаад орны туршлага (АНУ-ын шүүх бүх нотлох баримтыг вэб хуудсанд ил байршуулдаг)-ыг нэвтрүүлэх. <p>Хууль тогтоомжийн хэрэгжилт хангалтгүй байдлаас үүдэн нийтийн албанд үл итгэхүй</p> <ul style="list-style-type: none">○ АТГ-ын соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг сүүлийн үед харьцангуй сайн явагдаж байгаа хэдий ч яг холбогдсон авлига албан тушаалын гэмт хэргийн шийдвэрлэлт тодорхой бус байгаа нь тус байгууллагад эргэлзэх сэтгэгдэл төрүүлдэг.○ Санхүүгийн орчныг эрүүлжүүлж, бүрэн цахим болгох замаар улс төрийн намуудын санхүүжилт, тэдний намын хандив нэртэй илүүдэл, орлогыг ил тод болгох шилэн улс төрийн намыг бий болгох.○ Иргэдэд авлигыг үл тэвчих сэтгэлгээ, хандлагыг бий болгох талаар нөлөөллийн ажил хийх; Авлига авсан, өгсөн этгээдийг нийтэд ил тод зарлах, тэдний хийсэн үйлдлийг өөрсдөөр нь жигшүүлж ухааруулах.
2	<p>Шударга бус байдал, ёс зүйн асуудал</p> <ul style="list-style-type: none">○ Хууль, шүүхийн байгууллагуудад ажиллагсдын ёс зүй, хариуцлагын тогтолцоог өндөржүүлэх, аливаа төрлийн хэлхээ холбоог таслан зогсоох.○ Улс төрийн байгууллагын хүрэн дэх авлигын асуудалд улс төрийн нам, улс төрчдийн нөлөөллийг бууруулах.○ Төрийн өндөр албан тушаалтнууд ёс зүйн хариуцлага хүлээдэг байх;

- Хууль тогтоогчдын хувийн сонирхол, албан тушаалын хэрэгт холбогдсон этгээдүүдэд ногдуулах шийтгэл, хариуцлагыг шударга шүүхээр шийдвэрлэдэг болгох.
- Улс төрийн намуудын дотоод ардчилал, бодлогын шинэчлэл хийхэд АТГ-аас тодорхой хэмжээний нөлөөллийн ажил явуулж байх хэрэгтэй байна.

Улс төрийн хариуцлага хүлээлгэх, хяналтын механизм бүрдүүлэх

- Мэргэжлээрээ дахин ажиллах боломжгүй болгож хуульчлах.
- Мэргэжлийн холбоодын оролцоо, хяналтыг хүчирхэгжүүлэх, хуульчдын чадамжид суурилсан бодит өрсөлдөөнийг дэмжсэн сонгон шалгаруулалтад үндэслэсэн томилгооны тогтолцоог хөгжүүлэх.
- Үнэнч шударга, авлигаас ангид ажилласных нь төлөөх эдийн засгийн урамшууллын өгөөжтэй механизмыг нэвтрүүлэх.
- Төрийн байгууллагыг чиг үүргээ хараат бус, шударгаар хэрэгжүүлэх нөхцөл боломжоор бүрэн хангах.
- Улс төрийн нам, улс төрчдийн ёс зүй, хүн чанар, эх орон ард түмний төлөө гэсэн чин хүсэл зоригийг сайжруулах. Улс орны хөгжил, дэвшил, иргэдийн сайн сайхны төлөө ажиллах улс төрч, лидерүүдийг бэлтгэх, сонгох.

Хариуцлага, нээлттэй байдал

- Хэн ямар хууль санаачлав, хэнийг хаана томилов? эдгээр шийдвэрийн үр дагаварт тогтолцооны шинжилгээ хийгээд, хамаарал бүхий этгээдүүдийн ХОМ, ХАС гадна хамаарал бүхий компаниудын орлогыг шилэн нээлттэй болгох.
- ТББ-ууд зөвхөн авлигын асуудлаар 5-аас дээш жил мониторинг хийх, сэтгүүлчид мөн 10 жилийн эрэн сурвалжлага хийж, аюулгүй байдлыг төр хангах, хамгаалалтад авах хэрэгтэй.
- Хариуцлагыг дээшлүүлж, олон нийтийн оролцоо, хяналтыг бодитой сайжруулах.
- Төрөл бүрийн шатны боловсролын байгууллагууд болон мэргэшүүлэх сургалтуудаар дамжуулан соён гэгээрүүлэх, ёс зүйн хэм хэмжээ суулгах, нээлттэй ёс суртахууны боловсрол олгох.

3

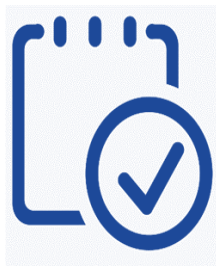
Нийгмийн хэм хэмжээ, хууль эрх зүйн орчныг хатуу чангатгах бодлого авч хэрэгжүүлэх

- Намын тогтолцоо, санхүүжилт, сонгуулийн тогтолцоог сайжруулах.
- Парламентын үйл ажиллагааг сонгодог парламентын хэлбэрт оруулахгүй бол мэргэжлийн биш парламент нь авлига хээл хахуульд автах, мөнгөний нөлөөлөлд өртөх эрсдэл өндөр хэвээр байна.
- Сонгодог, мэргэшсэн парламентыг хөгжүүлэх бэхжүүлснээр төрөөс эрх ашиг нь хаагдаж авлигаас үүдэлтэй аливаа сөрөг үзэгдэлүүдийн үр нөлөө багасна.
- Төрийн өндөр албан хаагчид ёс зүйн хариуцлага хүлээдэг соёлыг бий болгож байгаа. Мөн мэдээллийн технологийн дэвшилтэт арга технологи төрийн үйлчилгээний салбарт эрчимтэй нэвтэрч эхэлсэн нь авлигыг бууруулах нэг хүчин зүйл болж байна.

Энэхүү багцалсан эрх зүйн бус шийдлүүдэд хуулийн хэрэгжилтийн сахин хангах замаар хяналт-хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх шаардлагатайг шинжээчид чухалчилсан. Тэдний үзэж буйгаар хариуцлагыг дээшлүүлж, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх замаар хяналтыг илүү бодитой сайжруулахыг онцолж байв. Нөгөө талаар, улс төрийн намын тогтолцоо, түүний санхүүжилт болоод парламентын үйл ажиллагаанд сонгодог хэлбэрээр явагдах, үр дүнтэй шударга ажиллах зарчим бүрдүүлж төрөөс хууль бусаар хүртэх эрх ашиг хумигдаж улс төрийн хүрээгээр дамжуулан авлига авах явдал эрс буурах боломжтой хэмээн онцлон дүгнэж байна.

Дүгнэлт

Чанарын судалгааны дүгнэлт нь шинжээчдийн төсөөлөлд тулгуурлан гарсан санал, мэдрэмжийн илэрхийлэмж бөгөөд улс төрийн болон шүүх, хууль хяналтын хүрээ, өнөөгийн бодлого боловсруулагчдын төвшинд авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ зэргээр зааглагдсан болно. Үүнийг дараах байдлаар танилцуулж байна.

Нэг. Чанарын судалгаанд хамрагдсан шинжээчид *улс төр, хууль хяналын байгууллагуудын хүрээнд* авлигын түвшин буурах хандлага ажиглагддаг хэдий ч нөхцөл байдал дээр бодиттой үр дүн харагдахуйц төвшинд хүрэхгүй байгааг онцолсон. Тодруулбал, намын тогтолцоо, улс төрийн намын санхүүжилт, сонгуулийн тогтолцоог сайжруулахгүйгээр улс төр, шүүх, хууль хяналтын хүрээн дэх авлигыг бууруулах боломжгүй хэмээн үзсэн. Сүүлийн жилүүдэд төрийн зарим албан хаагчид эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашигладаг байдал нэмэгдэх болсон үүний нэг шалтгаан болж буй. Төрөөс энэхүү эрх ашгийг хуулийн хүрээнд бодитоор хааж чадахуул авлига бий болох явдал эрс багасах боломж бүрдэнэ.

Улс төр, шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад ихээхэн нөлөөлж буй зүйл бол албан тушаалын давуу байдлаа ашиглах замаар өөрт буй эрх мэдлийг ашиглах явдал энэ хүрээний авлигын хэлбэр илүү түгээмэл болсонтой холбоотой. Нэг үгээр бол, бусдын эрх ашгийг хангахад чиглэх байдлаар аль нэг банкныг дампууруулах, эсхүл үйл ажиллагаанд нь хөндлөнгөөс зориудаар нөлөөлж дампууруулах, улмаар ял шийтгэл багатайгаар шүүхийн шийдвэр гаргуулах тодорхой кэйсүүд⁵ сүүлийн үед гарах болсон нь улс төрчид, төрийн өндөр албан тушаалтнуудын зүгээс төрийн аливаа үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс нөлөөлөх гэсэн хууль бус нөлөөлөл харьцангуй нэмэгдэх хандлагыг бий болгож байна.

Өнөөгийн монголын нийгэмд хүндрэл үзүүлж буй асуудал бол *бизнесийн бүлэглэл* юм. Эл бүлэглэл нь албан тушаалд томилох эсвэл байгууллага, бүлэглэлийн хувьд эрх зүйн орчноор дамжуулан давуу нөхцөл олгох байдлаар эрх ашгаа хамгаалах, ашиг сонирхлоо гүйцэлдүүлэх явдал илт нэмэгдэх болсон. Үүнээс гадна, бизнесийн бүлэглэлийнхэн улс төрчдийг эрхшээлдээ оруулж, өөрсдийн аясаар хөдөлгөх, өөрсддөө ашигтай улс төрийн болон сонирхлын

⁵ Улсын дээд шүүх Б.Ундармаад оноосон ялыг хэвээр нь үлдээв. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг <https://news.mn/r/2454686/> -ээс үзнэ үү (Assessed by 22.07.2021).

шийдвэр гаргуулахад улс төрчдийг «*бүлэг, фракцаар нь*» ашигладаг талаар шинжээчид дурдаж байсныг энд онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй.

Хоёр. Улс төрчид шүүгч, хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдэн нийлэх замаар холбоо сүлбээ тогтоосноор авлига, албан тушаалын хэрэг үлэмж даамжирч, улмаар арга хэрэгсэл нь нарийсч, өөрсдийн гэмт хэргийг хууль, шүүхийн механизмыг ашиглан далдлах, цаашлаад бусдыг дарамтлах, айлган сүрдүүлэх аргаар бизнесийг нь дээрэмдэх зэрэг бусармаг үйлдэл хийх сэдлийн үндэс болсоор байгаагийн зэрэгцээ *шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд* авлига их байгаа нь чанарын судалгааны тодорхой үр дүнгүүд харуулсан.

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын удирдлагын үйл ажиллагаа, томилгоог бүлэглэлээр дамжуулан томилдог хандлага нэмэгдсэнээр бүлэглэлээр нэгнийгээ хамгаалдаг, алдаа дутагдлыг нь хаацайлах зэргээс хуулиас гадуур шударга бус байдал даамжирах нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Үүнийг ч шинжээчдийн зүгээс шүүх, хууль хяналтын бүх шатанд, дунд болон дундаас дээш өндөр албан тушаалтнууд намын даалгавраар «*өөрийн гарын хүнээ*» томилдогоос энэ түвшинд авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг нүүрлэх гол шалтгаан болсоныг онцолж байсныг энд дурдах нь зүйтэй. Тухайлбал, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа тодорхой хүрээнд хийгдээд байгаа хэдий ч эл хавтгайрсан үзэгдэл нь ганц, хоёр арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр шууд арилах боломжгүй. Хэдийгээр зарим нэг арга хэмжээ үр дүнгээ өгсөн байдаг авч хууль хяналтын болон шүүхийн байгууллагаар шийдэгдэх нь удаашралтай байсаар аажимдаа «*бүдгэрч, замхрах*» байдлаар сураг тасарч байгаа нь энэ хүрээнд механизм маш сул, хангалтгүй байгаагаас гадна улс төрийн хүсэл зориг дутагдаж байгаатай шууд холбоотой. Энэ нь хариуцлагын асуудал маш хангалтгүйг илтгэнэ. Үүнийг ч эл чанарын судалгаанд хамрагдсан шинжээчид дэлгэрэнгүй тайлбарласан бөгөөд судалгааны үр дүнг дараах байдлаар танилцуулж байна. Ерөөсөө төрийн өндөр удирдах түвшний албан хаагчдын ёс зүй дутмаг, улс төр, эдийн засаг, эрх мэдэлд төвлөрсөн бизнесийн бүлэглэлүүд сонгуулийн санхүүжилтийг «*босгож*» асуудлыг шийдэж байгаа нь эргээд авлигын барьцаанд орох шалтгааныг үүсгэж байна.

Гурав. Авлигын хор уршиг, үр дагавар нь *нэгд*, өмч хөрөнгийн тэгш бус байдлыг нэмэгдүүлэх, *хоёрт*, улс орны эдийн засгийн хүч чадлыг сульдаан ганхуулах, *гуравт*, шударга ёсыг алдагдуулж, нийгэмд шударга бус ёс зүй, ёс суртахуунгүй үйлдэлд автах, *дөрөвт*, төрийн албаны чадавхыг сулруулахад сөрөг үр нөлөөтэй. Мөн нийгмийн итгэлцэлийг бууруулж, улмаар улс төрийн хүрээний авлига буюу төрийн өндөр албан тушаалтнуудын авлигад автах

сэдэлийг улам бүр өөгшүүлэх хандлага түгээмэл болсон. Үүний хор нөлөө ч өнөөгийн нийгэм, эдийн засаг, олон нийтийн сэтгэл зүй, хөгжлийн үйл явцад хамгийн их хор уршиг, сөрөг үр дагаврыг учруулах нь тодорхой ажиглагдсаар байна.

Хууль тогтоох байгууллагын зүгээс найм дах удаагийн парламентын сонгуулийн үр дүнгээр байгуулагдсан энэ хаврын УИХ-ын чуулганаар шийдсэн нэг чухал шийдвэр бол төрийн томоохон байгууллагуудын удирдлагыг томилгооны сонгол хийж томилдог болсон. Үүний эхний жишээ бол АТГ-ын дэд даргын томилгоог олон нийтэд нээлттэйгээр анх удаа томилгооны сонгол хийж томилсон явдал байв. Ингэснээр «халаасны» дарга нарыг томилдог жишгийг халах⁶ эхлэлийг тавьсан гэж болно.

Ийнхүү Монгол Улсад тулгараад буй нөхцөл байдлыг харгалзан төрийн албан хаагчдын эрх мэдэл, албан тушаалаа урвуулан ашиглаж буй байдлыг таслан зогсоох, бизнес эрхлэгчдэд учирч буй дарамт, хүнд суртал, авлигыг бууруулах төрийн байгууллагуудын ажлын уялдааг хангах явдал нэн чухал болохыг олон жилийн судалгааны дүнгүүдэд хөндөгдсөөр ирсэн. Улмаар төрийн байгууллагын хүнд суртлыг арилгах, авлига хээл хахууль нэмэгдэж, нийгэмд баян хоосны ялгаа нэмэгдэх болсон зэрэг нь иргэдийн амьдралын чанарт нөлөөлж, дундаж давхаргыг бүрдүүлэхэд саад болж буй тул авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааг илүү өргөн хүрээтэй явуулах үндсэн шаардлага нийгэмд үлэмж дутагдаж байгаагийн илрэл гэж үзэх үндэслэлтэй.

⁶ Бямбацогт С. Халаасны дарга нарыг томилдог жишгийг халсан. (нийтлэлч. Э.Ариунаа. 2021.07.20). Дэлгэрэнгүйг <https://news.mn/r/2454047/> -ээс үзнэ үү.

Санал, зөвлөмж

Ардчилсан нийгэмд иргэний нийгмийн байгууллагуудын гүйцэтгэх үүрэг нь төрөл бүрийн сувгаар тухайлбал, улс төрийн намууд, сонгуулийн кампанит ажлуудаар иргэдийн улс төр, засаглалын харилцаанд оролцох оролцоог бий болгож, улмаар тэдний эрх ашгийг хамгаалах цэвэр дуу хоолойг бүрдүүлэх замаар авлигыг бууруулах, түүнд хяналт тавих зөв зохистой хандлага, шинэ дадал юм. Нөгөөтээгүүр, авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар шинжээчдийн дэвшүүлсэн саналуудад шинжилгээ хийж дараах зөвлөмжийг багцлан танилцуулж байна.

1. Эрх зүйт төр нь хуулийг дээдлэх, төр, иргэний харилцан үүрэг хүлээх, хүний жам ёсны эрх, эрх чөлөөг хангах зэрэг үндсэн зармуудаар биелэлээ олдог жамтай. Тэр агуулгаараа гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, цаашлаад хохирлын төрөл хэмжээг тогтоох, үнэлэх, шийдвэрлэх, нөхөн төлүүлэх эрх зүйн зохицуулалтыг илүү боловсронгуй болгох⁷ хэрэгцээ, шаардлага өнөөдөр улам бүр үгүйлэгдэж байна. Энэ хүрээнд хууль, ёс суртахуунд захирагддаг улс төрийн соёлыг төлөвшүүлэхийг зөвлөмж болгож байна.
2. Авлигын бүх хэлбэрт эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох явдал бол авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааны нэг чухал бүрэлдэхүүн мөн боловч шүүх тогтолцооны тусламжтайгаар шударга бус явдлыг таслан зогсоож, зөрчигдсөн эрхийг сэргээж, авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг шударгаар хуулийн хүрээнд хэрэгжиж буй байдлын өнөөгийн төвшинд үнэлэлт дүгнэлт өгөх явдал мөрдөн шалгах ажиллагааны нэг чухал зорилт байх учиртай. Энэ хүрээнд Төрийн албыг цомхон, чадварлаг болгоход чиглэгдсэн шинэчлэлийг нэн даруй эхлүүлэх, мөн цахим засаглалын хэрэгжилтийг бодитоор ханган биелүүлэхийн тулд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг зөвлөмж болгож байна.
3. Хуулийн хэрэгжилтэд тавих бүх талын хяналт шалгалтын үр нөлөөг дээшлүүлж, хууль зөрчсөн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэх зарчмыг

⁷ Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн. Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол. Судалгааны тайлан. Уб., 1 дэх тал. Дэлгэрэнгүйг https://nli.gov.mn/pdf/gemt_hergiin_ulmaas_uchirsan_hohirol.pdf - ээс үзнэ үү. (Assessed by 4.07.2021)

хэрэгжүүлэх талаар бодит алхам хийх замаар хуулийн хэрэгжилт ба шүүх, хууль хяналт - харицуцлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох хүрээнд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

4. Улс төр, хувийн ашиг сонирхлоос ангид байх зарчмыг хэвшүүлэхэд улс төрчдийн ёс зүйн хэм хэмжээг батлан мөрдүүлэхэд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Шүтэл үлээгчдийн хамгаалах эрх зүйн тогтолцоог боловсронгуй болгор замаар хуулийг баталж бүх шатанд төлөвшүүлэх, соён гэгээрүүлэх ажлыг зохион байгуулах.
- 5.. Мэдээллийн тогтвортой байдлыг хангах, ил тод, нээлттэй, «шилэн» болгох хүрээнд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Цахим хэлбэрт шилжих замаар мэдээллийг ил тод болгож аливаа гажуудал, эрүүл бус тогтолцоо арилгахад чиглэгдсэн цахим шилжилт хийх. Түүний мэдээллийн нууцлал, хамгаалалтын тогтолцоо, механизмыг бүрдүүлэх.
6. Иргэн бүрт авлигын хор уршиг, түүний нийгэмд үзүүлж буй хор хөнөөлийг онцолсон зан үйлийн соёлыг бүх шатны боловсролын байгууллагын хүрээнд сурталчлан таниулах, улмаар энэ төрлийн соёлыг төлөвшүүлэх хүрээнд авлигын эсрэг олон нийтийг соён гэгээрүүлэх аяныг давтамжтайгаар өрнүүлэх. Энэ хүрээнд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Хавсралт

Модератор: *Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? - Хээл хахууль, мөнгө, эрх мэдэл гэж нэн тэргүүнд хэлмээр байна.*

Модератор: *Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? - 1990-ээд оны сүүл хүртэл түгээмэл байгаагүй үзэгдэл. Гэвч 2000-аад оны эхнээс энэ асуудал илрэн гарч улмаар аажим аажмаар улс орныг «хэмэлсээр» одоо бүр сүйрүүлэхэд хүргэж байгаатай хэн ч маргахгүй болов уу.*

Модератор: *Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? -Авлигын ерөнхий төлөв байдал жилээс жилд нэмэгдэж байгаа нь үнэн. Яг үнэндээ том жижиг авилгын аль ч хэлбэр ил далд хэлбэрээр аажим өссөөр байгаа гэж хэлмээр байна.*

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Зүсээ хувилгасан далд хэлбэртэй болж цар хүрээ нь тэлэх болсон. Эрх мэдлээ ашиглаж өөртөө болон бусдад давуу байдал олгох хэлбэрийг дагасан далд эсвэл тойруу арга замаар хууль ёсны мэт хэлбэртэй болж хувирсан нь илүү түгээмэл болсон гэж бодож байна.*

Модератор: *Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? - Ер нь бол улс төрийн салбарын хүрээнд авлига илүү тархсан гэж боддог. Түүний дараагаар төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд үнэндээ авлигын хэлбэр илүү өргөн хүрээнд тархсан нь өнөөдөр үүсээд байгаа нөхцөл байдлаас тод харагдаж байна.*

Модератор: *Нийгэмд бий болсон "авлига" хэмээх үзэгдэл яагаад бий болсон учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? - Хуулийг хэрэгжүүлэхгүйгээр хууль гэж халхвч хийж хувийн эрх ашигаа гүйцэлдүүлэх явдал дээд төвшиндөө газар авах болсон явдал гэж үздэг.*

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Үнэндээ дурдсан хүрээнд авлига илүү далд хэлбэрээр түгээмэл үзэгдэл болсон байх. Нийгмийн харилцааны бүх салбар, нийгмийн зохион байгуулалтын бүр шатлалд тахал мэт тархдаг хортой үр дагавартай.*

Модератор: *Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ?* - Их байдаг гэж олон нийт үздэгтэй бүрэн санал нийлж байна.

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаан дахь авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ?* -Засгийн газар, түүний харьяа агентлагуудад албан тушаалд томилох, харилцан ашигтай бие биендээ ашиг хүртээхэд чиглэгдсэн байдлаар илүү түгээмэл болсон.

Модератор: *Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу?* -Улс төрийн болон төрийн захиргаанд чадваргүй ёс суртахуунгүй, төлөвшөөгүй цүнх баригчид албан тушаал, эрх мэдэлд очдог болсон явдал.

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ?* -Яг үнэнийг хэлэхэд авлигын түвшин маш их байна гэж бодож байна.

Модератор: *Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу)* -Гол хоёр нам (МАН, АН)-д хамгийн их гэж боддог. Гол шалтгаан нь энэ 2 нам хамгийн их олгирахжсан бөгөөд албан тушаалын наймаанд гаршсан явдал.

Модератор: *Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ?* -Авлигын эсрэг эсрэг тэмцэл сурталчлгаа хэтэохий ерөнхий байдаг учраам эзнээ одохгүй бна Гол нь эрх мэдэлтнүүдтэй хуулийн хүрээнд тэмцэх нь илүү үр дүнтэй.

Модератор: *Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ?* -Авлигын эсрэг тэмцэл сурталчилгаа хэтэрхий ерөнхий байдаг учраас эзнээ одохгүй байна. Гол нь эрх мэдэлтнүүдтэй хуулийн хүрээнд тэмцэх нь илүү үр дүнтэй.

Модератор: *Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу.* -Албан тушаалтанд биш хууль, ёс суртахуунд захирагддаг болох ёстой.

Модератор: *Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу?* -Нийгмийн болон иргэний нийгмийн нөлөөллийг хуулийн хүрээнд идэвхжүүлэх.

Модератор: *Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? - Хүнд суртал - Төрийн алдаатай процессуудын нэгдэл хэмээн үздэг.*

Модератор: *Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Манайд маш түгээмэл гэж боддог. Ялангуяа уул уурхайн асуудлууд тойрсон хэрэг явдлаас үүдэлтэй авлига түгээмэл ажиглагдах болсон.*

Модератор: *Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? - Танил тал харж ажил бүтээх явдал нэмэгдэж байна.*

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Үйл явц цахимжихын хэрээр авлига багасаж байгаа гэж үзэж байгаа.*

Модератор: *Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? – Миний бодлоор улс төрийн салбарын хүрээнд илүү тархаж буй гэж үзэж байна. Түүний дараа төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд мөн тархаж байна.*

Модератор: *Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдэл яагаад бий болсон учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Ер нь бол төрийн буруу менежмент, удирдлагын алдаатай бас гажуудалтай тогтолцоо, удирдлагаас шууд хамааралтайгаар нийгэмд авлига хэмээх үзэгдэл үлэмж нэмэгдэж байна.*

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Миний бодлоор улс төрийн байгууллагууд тэр тусмаа улс төрийн намд энэ төрлийн авлига хамгийн түгээмэл болсон.*

Модератор: *Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ? - Их байдаг гэж боддог, олон нийт ч мөн тэгж үздэг.*

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаан дахь авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл буюу хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудад авлигын нөхцөл байдал илүү түгээмэл болсон гэж төсөөлж байна.*

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? -Улс төр, шүүх хууль хяналтын хяврээнд бий болсон хонгил (шударга бусын хонгил) хамгийн их нөлөөлж буй хүчин зүйл гэж боддог.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Яг үнэнийг хэлэхэд авлигын түвшин маш их байгаа нь илт шүү дээ.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) -Улс төрийн бүх намууд авлигаараа нэгддэг.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Хэдийгээр далайцтай үр дүн ажиглагдахгүй байгаа ч гэлээ бага хэмжээгээр үр дүн гарч байгаа.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Төрийн байгууллагуудын процесуудын уялдаа холбоог үнэлж, тэдгээрийн доголдлыг арилгах, нэгэнт бүрэлдсэн тогтолцооны механизмыг илүү боловсронгуй болгож сайжруулах. Нээлтэй байдлыг улам бүр нэмэгдүүлэх, ингэхдээ мэргэжлээрээ дахин ажиллах боломжгүй болгож хуульчлах буюу мэргэжлийн холбоодын оролцоо, хяналтыг хүчирхэгжүүлэх, хуульчдын чадамжид суурилсан бодит өрсөлдөөнийг дэмжсэн сонгон шалгаруулалтад үндэслэн ажилд авдаг, албан тушаалд томилдог тогтолцоог хөгжүүлэх хэрэгтэй. Мөн үнэнч шударга, авлигаас ангид ажилласных нь төлөөх эдийн засгийн урамшууллын өгөөжтэй механизмыг нэвтрүүлэх.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Нийгмийн бүх салбар хүрээнд авлигаас ангид байх, зайлсхийх шүгэл үлээх тогтолцоог сайжруулах, түүний эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, энэ төрлийн нийтлэг авлигын эсрэг соёлыг хөгжүүлэх шаардлагатай.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 3:

ЭКСПЕРТ: Хувийн хэвшлийн төлөөлөл
Огноо: 2021. 10. 18

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Бусдыг худалдан авах, өөрийн эрх ашгийг гүйцэлдүүлэх, нийтийн эрх ашгийг хохироох асуудал гэж хамгийн түрүүнд орж ирнэ.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Ер нь 2000 оноос хойш нилээд түгээмэл болсон. Угтаа байх ёстой энгийн зүйл шиг төрийн албан хаагчид боддог болсон нь хамгийн эмзэглэмээр асуудал.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? -Мэдээж хэрэг, нэмэгдэж байгаа. Гэхдээ бүр аюултай төвшинд хүрч байгэ гэж боддог.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Улам бүр нэмэгдсэн шүү дээ. Энэ нь тодорхой шалтгаантай байх. Улс төрийн намуудын сонгууль болсны дараа жилээс энэ төрлийн асуудал ихээхэн нэмэгддэг учир нь сонгуулийн үр дүнд тулгуурлан түүнд зарчуулан хөрөнгө мөнгийг эртхэн олж авахыг хүсэгчид төрийн тодорхой шатанд нэвчиж, түүгээр дамжуулан ашиг сонирхлоо түүрүүнд тавих явдал нэмэгддэг нь ийнхүү авлигын цар хүрээ нэмэгдэх суурь болсон гэж боддог.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? –Би хувьдаа улс төрийн хүрээнд маш их, дараа нь шүүх, хууль сахиулах салбарт, гуравт, төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд илүү их авлига тархсан болов уу.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Төрийн албан хаагчдын амьдралын хүрэлцээгүй байдал, цалин мөнгө бага байдагтайгаас болж тэдний амьдралынх нь наад захын хэрэгжээг хангах явдал бага, улмаар хувь хүний хүсэл, ёс зүйгүй улс төрөөр дэмжигдэн тэтгэгдэж байгаагаас ийм зүйл хийхэд хүргэдэг болов уу. Цаашлаад энэ төрлийн үйлдэлийг хийх нь буруу зүйл биш мэтээр ойлгох явдал нийтлэг болсонтой холбоотой байх.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаврыг дурдана уу? -УИХ-ын төвшинд нөлөөллийн авлигал хамгийн их байдаг. Түүнчлэн, аймаг, нийслэл, сум дүүргийн засаг дарга

нарын хүрээнд тендэр болон тусгай зөвшөөрөлтэй холбоотой авлига, албан тушаалын хэрэг ихээхэн газар авч байна. Энэ нь өмнөх асуултад өгсөн хариулттай ч шууд холбоотой.

Модератор: Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ? – Энэ хүрээнд авлига бүх шатанд нь хавтгайрсан гэж боддог. Энэ хүрээнд сүүлийн үед авлига албан тушаалын хэргүүд ар араасаа гарч нийгмийг цочроож байгаа нь тухайн хүрээнд ажиллагсдын ёс зүй, ёс суртахууны гүн доголдол бий болсныг гэрчилнэ.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Миний бодлоор орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллагуудад нилээд түгээмэл болсон.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? -Улс төрийн буруу тогтолцоо, төрийн албаны чадваргүй байдал, албан хаагчдын ёс зүйгүй байдал, нийгэм дэх үнэт зүйлийн хомсдол бий болсонтой шууд холбоотой.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Авлигын түвшин маш их байгаа нь үнэн.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) -Улс төрийн бүгдээрээ авлигад автсан.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Үр нөлөөллийн хувьд маш муу байна. Гол нь хэзээ ч үнэн зөв нь нийгэмд тодорхой болж байгаа нь бүрхэг. Дээрээс нь улс төрийн шинжтэй ажиллагаа явуулдаг нь үүнтэй холбоотой байж болох талтай.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Нийгмийн үнэт зүйлийг бий болгох, үүнийг иргэн бүр хүлээн зөвшөөрч, улс төрийн тогтолцооны шинэчлэл хийх, төрийн албыг илүү цомхон чадварлаг болгосноор авлига авах нөхцөл боломжийг бүрдүүлж чадах болов уу. Хууль тогтоомжид заасан авлига, гэмт хэргийн тодорхойлолтуудыг дэлхийн тэргүүн жишгийн дагуу илүү нарийн болгох. Эрүүгийн хуулиас 2017 онд хүчингүй болгож хассан 22.2-р зүйлийг сэргээж “албаны эрх нөлөөг урвуулан ашиглах” (trading in influence/influence peddling) гэх албан нөлөөгөө ашиглан шийдвэр гаргуулах тухай бие даасан ойлголт, үзэгдлийг “эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах” гэх шийдвэр гаргагч эрх хэмжээгээ хууль бусаар ашиглах тухай ойлголт. үзэгдэлтэй нэгтгэн хоёр өөр субъектыг 22.1-р заалтад хамруулсаныг засч залруулах. Албаны эрх нөлөөгөө урвуулан ашиглах нь өндөр түвшний авлигын гол шалтгааны нэг мөн. Эрх нөлөөг урвуулан ашиглах тухай ойлголтыг авлигын эсрэг үйл ажиллагаанд зөв хэрэглэхийн тулд лобби үйл ажиллагааны тухай хууль тогтоомжийг боловсруулж батлах шаардлагатай.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Үндсэн хуулиас авхуулаад шинэчлэлт хийх, засаг захиргааны хуваарь, тогтолцоог өөрчлөх, стандарт бий болгох (төрийн алба гм) зэрэг гэж бодож байна.

Модератор: *Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү?* -Хамгийн түрүүнд бохир мөнгө, хууль бус үйлдэл, албан тушаалаа ашиглах явдал гэж хэлмээр байна.

Модератор: *Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ?* -Ер нь бол манайд авлига огт байгаагүй биш, байсан боловч өнөөдрийн түвшинд хүрсэн шиг их байгаагүй гэж боддог.

Модератор: *Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу?* -Нэмэгдэж байгаа нь худал зүйл биш.

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ?* -Авлигын цар хүрээ илүү өргөн болсон мөртлөө далд хэлбэрт, хуйвалдааны байдалд хүрсэн мэт санагддаг.

Модератор: *Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ?* –Би хувьдаа улс төрийн хүрээнд маш их, дараа нь шүүх, хууль сахиулах салбарт, гуравт, төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд илүү их авлига тархсан.

Модератор: *Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ?* -Нийгэмд хавтгай байгаа нь нэг талаас ядуурал, хүнд суртал, бага орлоготой шууд холбоотой. Нөгөө талаас нийгмийн харилцаанд хууль, дүрэм, журам нь үйлчилдэггүй, ихэнх зүйл танил тал, найз нөхөд, хамаатан садан, гэр бүл гэх мэт зарчмын бус харилцаагаар зохицуулагддаг болсонтой холбоотой.

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаврыг дурдана уу?* -Далд боловч түгээмэл болж байна. Хувь хүний үнэт зүйлийн баримжаа алдагдах, шударга ёсны үнэлэмж буурах, нийгмийн харилцааны зөв буруугийн ялгаа алдагдаж, аливаад итгэх итгэл үнэмшил алдагдснаар нийгэмд асар сөрөг үр дагавар авчирч байна.

Модератор: *Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ?* – Энэ хүрээнд авлига маш түгээмэл болсон. Энэ нь нийгмийн тэгш бус байдлын үүр уурхай болох магадлалтай.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, байгууллагуудад илүү түгээмэл болсон.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? - Аливаа сонгон шалгаруулалт, хүний мэдэх эрхтэй холбоотой буюу ил тод байх зарчим хэрэгжихгүй байна. Ихэнх зүйлс нь тодорхойгүй байх нь хаалттай байгаагийн илрэл. Шаардлага тавих, ажил хэрэгч байх хандлага алдагдсантай ч бас холбоотой.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Авлигын түвшин их байна.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) -Улс төрийн бүх намууд.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Хангалттай хэмжээнд тэмцэж чадахгүй байна.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Авлига авсан хүнийг олж тогтоодог, зарладаг, хүнд шийтгэлтэй байх. Иргэд, олон нийтийн улс төрийн соёл, улс төрийн боловсролыг сайжруулахгүйгээр авлигыг бууруулах боломж бага. Мөн улс төрчид, намын нөхдүүд болон хууль хяналтын байгууллагынханы алдаа завхрал, хувийн ашиг сонирхлын хийрхэл авлигыг улам бүр өөгшүүлж байна. Нэгэнт авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг нь илэрч, шүүхээр тогтоогтсон бол хариуцлагыг бодитоор, үнэн зөв, хуулийн дагуу шийтгэл оногдуулж шийдвэрлэж байх хэрэгтэй

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Мэдэхгүй байна, ер нь аливаа сөрөг үр дагаврыг таслан зогсоодог болохоос биш нөхцөлд нь таарахгүй соён гэгээрүүлэх нь үр дүнгүй гэж бодож байна.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 5:

ЭКСПЕРТ: Эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллагын төлөөлөл

ОГНОО: 2021.10.19

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Төр, нам, эрх мэдэл. Угаасаа авлига энэ гурваар дамжин илэрч байна.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? - Маш их. Угаасаа шударга бус байдал газар авсан тул авлига хэвийн үзэгдэл болсон.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? -Нэмэгдэж байгаа.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Авлига, буураагүй хэвээрээ гэж бодож байна.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? –Би хувьдаа улс төрийн хүрээнд маш их, дараа нь шүүх, хууль сахиулах салбарт илүү их авлига тархсан.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Хууль шударга хэрэгжихээ болисон.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаврыг дурдана уу? -Маш их байна. Эрх мэдлийн төлөөх тэмцэлдээн болж байна. Заримдаа эрх мэдлийг хүчээр авахыг санаархах явдал нэмэгдэх боллоо.

Модератор: Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ? – Энэ хүрээнд авлига их байгаа. Түгээмэл болоод удаж байна.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Ер нь бол улс төрийн нам дотор авлига их түгээмэл болсон. Үүнийг хүн бүр л мэддэг.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? – Хамгийн их нөлөөлж буй зүйл бол шударга бус явдал. Шударга бус байдал бүхний асуудал болоод байна.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Авлигын түвшин маш их байна.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) -Өнөөдөр аль нам эрх мэдэлтэй байна тэр намд авлига хамгийн их байна.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? - Ямар үйл ажиллагаа байна гэж. Үнэндээ ямар ч үр дүнд хүрэхгүй байгаа нь илт байна шдээ.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Үнэнийг хэлэхэд бүх шатанд хууль жигд, шударга үйлчилснээр л шударга ёс тогтож улмаар авлига буурах боломжтой. Гэтэл манайд байгаа АТГ байгуулагдаад олон жил боллоо. Маш тодорхой хэргүүдийг хүүхэд шиг илрүүлэж чадахгүй өнгөцхөн шийдээд байна. Иймд энэ газрын хэрэггүй ард түмний нээлттэй байгууллагыг байгуулах хэрэгтэй гэж боддог.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Багаас нь хууль ёсны зүйл гэж юу болох, хууль бус зүйл юу болохыг зааж сургаж, ухамсарлуулах хэрэгтэй байна.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 6:

ЭКСПЕРТ: Дээд боловсролын байгууллагын төлөөлөл

ОГНОО: 2021.10.19

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Шунал, улс төрчид, их мөнгө гэдэг үгнүүд хамгийн түрүүнд санаанд орж байна.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Байсан, байсаарч байна. Улам аймшигийн болж байна.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? -Нэмэгдсээр л байгаа бололтой.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Авлига сүүлийн нэг жилд улам л гүнзгийрсэн үү гэхээр лав л дээрдээгүй.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? – Шүүх, хууль сахиулах салбарын хүрээнд.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Өнөөгийн нийгэмд улс төр хяналтгүй болж, улмаар улс төрд бизнесийнхэн их орж ирсэн зэрэг олон шалтгаан бий. Өнөөдрийн бидний мэдэж буйгаа нээлттэй байдлыг улам бүр нэмэгдүүлэх, цаашлаад нэгэнт авлигын хэрэгт холбогдсон нь шүүх хуулийн байгууллагаар тогтоогдсон бол цаашид мэргэжлээрээ дахин ажиллах боломжгүй болгож хуульчлах хэрэгтэй.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Ер нь байгаа.

Модератор: Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ? – Энэ хүрээнд ер нь авлига маш их байна гэж боддог.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Их түгээмэл байгаа бөгөөд улс төрийн намд их өргөн хүрээтэй явагдаж байна.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? –Улс төр, бизнесийнхний нөлөө их байна. Үүнтэй холбоотойгоор улс төрөөс бизнесийнхнийг ангид байлгах шаардлага маш их байна.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Авлигын түвшин маш их байна.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) – Бүгд авлигад автсан гэж болно. Ер нь бол, намын санхүүжилт босгох гэж бизнесийнхэнд найр тавьж сүйрүүлж байна.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? - Гол хор уршиг нь хөгжилд саад болж байна. Иргэдийг ядуу байлгах сонирхол их байна. Олигтой тэмцэхгүй байна. Мөн хууль тогтоогчдын хувийн сонирхол, албан тушаалын хэрэгт холбогдсон этгээдүүдэд ногдуулах шийтгэл, хариуцлагыг шударга шүүхээр шийдвэрлэдэг болгох.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Улс төрийн намын санхүүжилтийг зөв болгох, улс төрөөс бизнесийнхэн, хэвлэлийнхнийг хатуу тусгаарлах хэрэгтэй. Улс төр бол мэргэжлийн ажил гэдгийг ойлгох хэрэгтэй цаг нэгэнт болсон. Хууль шүүхийн байгууллагууд ажиллагсдын ёс зүй, хариуцлагын тогтолцоог өндөржүүлэх, хоорондын хэлхээ холбоог таслан зогсоох хэрэгтэй. Харин улс төрийн байгууллагын хүрээн дэх авлигын асуудалд улс төрийн нам, улс төрчдийн нөлөөллийг бууруулах ингэхдээ улс төрийн намуудын санхүүжилт, тэдний намын хандив нэртэй илүүдэл, орлогыг ил тод болгох шилэн улс төрийн намыг бий болгох хэрэгтэй.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Эрх зүйн бус арга бол болслого тэмцэл, гэхдээ энэ бол сайн юманд хүргэхгүй улам л дордуулна байх.

Модератор: *Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү?* -Нийтийн хөрөнгийг шамшигдуулах. Эрх бүхий этгээд хувийн эрх ашгийг нийтийн эрх ашгаас тэргүүнд тавьж хэрэгжүүлэх. хээл хахууль авах замаар ашиг сонирхлын зөрчилтэй шийдвэр гаргах.

Модератор: *Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? - Түгээмэл үзэгдэл шүү дээ.*

Модератор: *Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? – Бага зэрэг хумигдаж байгаа байх.*

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? - Улам бүр шилэн болж байна. Гүйлгээний хяналт сайжирсан гэж үзэж байна.*

Модератор: *Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? –Улс төрийн салбар болон төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд илүү тархаж буй.*

Модератор: *Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Соёлын хувьд «арын хаалга» гэх ойлголт аль социализмын үеэс байсан нь өнөө хэр «хаалгадаад» ажлаа бүтээдэг гэх хандлагыг бүх түвшинд бий болгосон. Мөн авлига авч хөрөнгөжихийг амьдралаа сайжруулах байж болох, байх ёстой гэж зөвтгөх соёл нь залуусын амьдралын арга зам болж байгаа нь суурь шалтгаан. Буруутгах албан бус хяналтын тогтолцоо маш сул байна. Бүртгэл мэдээллийн тогтолцоо сул байгаа нь мөнгө бүрийг мөшгиж хянаж чадахгүй нөхцөлд хүргээд байна.*

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Өндөр байгаа нь маргаангүй үнэн.*

Модератор: *Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ? –Хяналт харьцангуй сайжирсан тул шүүхийн байгууллагын түвшинд харьцангуй эерэг, гэвч цагдаа, прокурорын байгууллагын түвшний авлигыг дорвитой бууруулж чадахгүй байгаа.*

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Төрийн болон орон нутгийн өмчит аж ахуйн газарт илүү түгээмэл.*

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? –Үл буруутгах соёл, бүртгэл, мэдээллийн сул тогтолцоо.
Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Авлигын түвшин маш их байна.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –Зүгээр л санаа бодлын шинжтэй асуулт тул МАН - яагаад гэвэл одоо эрх барьж байгаа тул. Мөн 1990 оноос хойш хамгийн их хугацаанд төрийн эрх барьсан болохоор.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Бага багаар ахиж байна. Ялангуяа хөрөнгө орлогын мэдүүлэг, ашиг сонирхлын зөрчлийн зохицуулалт, төсөв, зарцуулалтын ил тод байдал гээд. Гэхдээ авлига авах хэлбэр маш нарийсаж байна. Үйлчилгээг хүндрэлтэй байдал руу түлхэнгүүтээ дундуур нь очерь дайруулах маягаар авлига нууцаар явагдах нөхцөлийг үүсгэж байна. Жишээ нь, нүүрс тээвэрлэлтийн бүх процесст авлига шингэснээс энгийн хөдөлмөрлөж буй хувийн хэвшлийнхэн, жолооч нарын хөдөлмөрийн үр ашгийг бууруулах жишээний. Зохицуулагч г.м янз бүрийн ажлыг санаачлангуутаа өөрсдийн хамаатан садангаа оруулна, тэд нар нь өдрийн саяын орлоготой байдаг г.м.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Ямар нэг нийтийн ажил хийж буй бүх түвшний ажилтнуудын орлого бүрийг, хөрөнгө бүрийг мөшгих бүртгэлийн нээлттэй тогтолцоог л бүрдүүлэх.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Шударга ёсны боловсролыг олгож, түүнийг бүх шатанд төлөвшүүлэх.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 8:

ЭКСПЕРТ: Төрийн бус байгууллагын төлөөлөл
ОГНОО: 2021.10.21

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Шархадсан үнэг, эвдэрхий байшин, хар саарал өнгө хамгийн түрүүнд бууж байна. Нэг үгээр, эвдэрхий байшинд амьдарч буй зальтай, сэтгэл зүйн болон оюун сэтгэлгээний хувьд шархадсан хар саарал үнэг яахаа мэдэхгүй сууж буй дүр зураг ажиглагдана. Тодруулбал, амьдралыг булингардуулагч авлига, хээл хахуулийн хорт угаанд мансуурах нь нийгмийг бүхэлд нь талцуулж, ялгаварлахад хүргэж байна.

Модератор: *Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ?* -Авлига нилээд түгээмэл байдалд шилжих боллоо. Учир нь улс төрчид, улс төрийн намуудыг дагасан авлига, албан тушаалын гэмт хэргүүд сүүлийн жилүүдэд нилээд газар авах болсон.

Модератор: *Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу?* –Улс төрчид, ялангуяа төрийн өндөр албаан тушаалтнуудын хооронд албан тушаалын төлөөх наймаа, эрх мэдлийн төлөөх өрсөлдөөн улам бүр газар авч түүнийгээ хуульд тусгаж, эсвэл хуулиас дээгүүр нэгэн хэмээн өөрийгөө бодох явдал гарах болсон нь хуулиас дээгүүр эрх мэдлийг тавьж буйн гол илрэл болж байна.

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ?* -Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ дээд төвшинд нилээд газар авч, улмаар мэдээлэлд ойр нэгэн нь албан тушаалаа ашиглан хууль хэмээх нэрийн дор өөрсдөө сонирхлын бүлэглэл хэлбэрээр шуналын сэтгэлд автагддаг. Хэрэв тухайн бүлэглэлийн гишүүд нь хоорондоо тохиролцоогүй бол хоорондоо маргалдаж, бие биенийгээ намнах арга хэрэгсэл болгох явдал газар авч эхэлсэн.

Модератор: *Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ?* –Шүүх, хууль сахиулах салбарт болон улс төрийн салбарын хүрээнд тархсан.

Модератор: *Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ?* -Улс төр-бизнесийн бүлэглэл, улс төр-шүүх, хяналтын бүлэглэл, шүүх-хууль хяналтын бүлэглэлүүд, улс төр-хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн бүлэглэлүүд бий болсноор нийгэмд авлигыг бүрдүүлэх гол шалтгаан болж байна.

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаврыг дурдана уу?* -Улс төрийн хүрээнд авлига их түгээмэл байна.

Модератор: *Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ?* –Хууль хяналтын хүрээнд авлига нилээд өндөр байгаа. Ялангуяа сүүлийн 8 жилийн хугацаанд ерөнхийлөгчийн эрх мэдэл, нөлөөллөөр улс төрчид, өрсөлдөгчдөө намнах, бусдын ашигтай бизнесийг өөрийн болгохын төлөө хуурамч гэмт хэрэгт яллах зэрэг асуудал газар авч тэр бүхэнд шүүх, хууль хяналтын байгууллагууд холбогдож байна.

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ?* -Шүүхэд авлига түгээмэл.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? –Улс төр, хууль хяналтын байгууллагуудын бүлэглэл, улс төр-бизнесийн бүлэглэл, улс төр-шүүх, хяналтын бүлэглэл, шүүх-хууль хяналтын бүлэглэлүүд, улс төр-хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн бүлэглэлүүд бий болсон.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Авлигын түвшин их байна.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –АН, МАН, МАХН ИЗНН.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Хэдийгээр авлигын эсрэг тэмцэж буй үйл ажиллагааны үр нөлөө харьцангуй сул байна. Учир нь АТГ-ын хараат бус байдалд улс төрийн намуудаас шууд хамааралтай болгож, үр дүн нь ч төрийн дундаас доош, дунд төвшинд хэрэг илрүүлэлт харьцангуй сайн ажиллаж байгаа. Төрийн өндөр албан тушаалтнууд авлига албан тушаалын хэргээ нуун дарагдуулах зорилгоор хувьсан хамсаатан болох, бие биенээ намнах хэрэгсэл төдий болгож байгаа нь энэхүү үйл ажиллагааны эрч, үр нөлөөг саармагжуулж, улмаар нийгэмд муухай харагдуулахад чиглэгдэнэ.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Нийт иргэдийн дунд улс төрийн боловсрол, соёлыг төлөвшүүлэх, улс төрийн намуудын төлөвшлийг хурдасгах ингэхдээ намуудын дотоод ардчиллыг бий болгож, улс төрийн соёлыг төлөвшүүлэх хэрэгтэй. Түүнчлэн авлига албан тушаалын хэрэгт холбогдуулан хэрэг үүсгэсэн хэргүүдийг үнэн зөвөөр шийдвэрлэж, хариуцлагыг бодитоор хүлээлгэх хэрэгтэй.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Үндэсний хэмжээний ёс зүйн болон улс төр, ардчиллын боловсролыг төлөвшүүлэх кампанит ажил өрнүүлэх, авлигын эсрэг соёлыг нийгмийн бүх шатанд төлөвшүүлэхэд анхаарч ажиллах.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 9:

ЭКСПЕРТ: Шинжлэх ухааны байгууллагын төлөөлөл

ОГНОО: 2021.10.22

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? - Мөнгө, Албан тушаал, Давуу тал олж авах гэдэг үгнүүд хамгийн түрүүнд санаанд орж байна.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Авлига түгээмэл байгаа.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? –Нэмэгдэж байгаагаас гадна илүү нууц далд, боловсронгуй арга ашиглан авилга авч байгаа.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Улам их нэмэгдсэн болов уу.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? – Төрийн байгууллагын төвшинд илүү их тархсан.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? - Авилга авлаа ч хариуцлга тооцдоггүй тогтолцоо энэ байдлыг улам гааруулж багйаа.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Хамгийн түгээмэл.

Модератор: Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ? –Хууль хяналтын хүрээнд түгээмэл болсон.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Шүүхэд илүү бий болсон гэж бодож байна.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? – Хууль хэрэгжихгүй байгаа байдал гол хүчин зүйлс болж байна.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Маш их байна.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) – Эрх барьж буй нам л тийм зүйлтэй их холбогдоно.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Бараг нөлөөгүй байна.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Хуулиа ягштал сайн хэрэгжүүлэх.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Шийтгэлийн олон төрөл байж болно гэж үздэг.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 10:

ЭКСПЕРТ: Судалгаа, эрдэм шинжилгээний байгууллагын төлөөлөл
ОГНОО: 2021.10.22

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Өөрийн эрх ашгийн төлөө давуу байдлаа урвуулан ашиглах явдал.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Дээд шатанд нэлээд түгээмэл болоод байна гэж үздэг.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? – Хэлбэр нь өөрчлөгдөж далд байдалд орж байна.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? - Авлигын ерөнхий төлөв байдал хэвээрээ байна гэж бодож байна.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? – Улс төрийн салбарын болон төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд илүү тархсан гэж боддог.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Өөрийн ашгийн төлөө юу ч хийсэн хамаагүй, би л болж л байвал хамаагүй гэсэн сэтгэлгээ.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Түгээмэд гэж боддог.

Модератор: Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ? –Хууль хяналтын хүрээнд авлига түгээмэл байгаагийн нэг гол шалтгаан нь улс төрийн хүрээнийн дээд төвшинд авлига нилээд газар авч байгаа нь ийнхүү нөхцөл байдал нь хүндрэлх үндэслэл болсон гэж боддог.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -УИХ түүний гишүүдэд нийтлэг байна гэж бодож байна. Учир нь сүүлийн үед бий болсон нөхцөл байдал ийнхүү дурдахад хүргэлээ.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? –Хувийн ашиг олох гэж бие биендээ барьцаалагдсанаас улсын хэмжээнд авлигын ерөнхий түвшинд хүчтэй нөлөөлж байна.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Маш их.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) – Бүх намууд адилхан авлигад автсан гэж үзэж болно.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? - Тодорхойлж мэдэхгүй байна. Үнэнийг хэлэхэд авлигын хор уршиг жирийн иргэдийн амьдралд сөргөөр нөлөөлөх явдал улам сүүлийн жилүүдэд үл ялиг буурсан болов уу.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Хувийн ашгаа урьтал болгодог, нутгарахах, танил талаар асуудал шийдэх хандлагыг шүүмжилж нөлөөлөхүйц компаниг ажил зохион байгуулах.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? - Тодорхой хэлж мэдэхгүй байна.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 11:

ЭКСПЕРТ: Төрийн байгууллагын албан хаагч

ОГНОО: 2021.10.25

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Тэгш бус боломж. Ер нь авлига бол хэн нэгэнд давуу тал олгодог учир нөгөө хэсгийн боломжийг үгүй хийдэг.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? - Мэдээлэлд ойр хэсгийн дунд байдаг.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? – Буурах хандлага гарч байж магадгүй.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Хэвээрээ байна.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? – Юуны өмнө улс төрийн хүрээнд, дараа нь шүүх, хууль сахиулах салбарын хүрээнд мөн төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд илүү тархсан гэж болно.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? - Хуулийн засаглал сул байгаа учир.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаврыг дурдана уу? -Нийтлэг буюу түгээмэл гэж хэлэхэд буруудахгүй.

Модератор: Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ? –Энэ хүрээнд түгээмэл байна гэж харагддаг.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Шүүх. Энэ салбарт олон янзын ээдрээтэй бөгөөд асуудал дагуулсан хэрэг явдлууд гарсаар байгаагаас ийнхүү дүгнэж байна.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? –Хууль хэрэгждэггүй, хуулийн хэрэгжилтэд хяналт таюих явдал хангалтгүй зэргээс үүдэлтэйгээр хуулийн засаглал суларч, үүнээс үүдэн авлигын ерөнхий түвшин сөрөг нөлөө үзүүлж байна.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Их байна.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) – АН, засаглаж байх үед улсад их хэмжээний хөрөнгө оруулалт, зээл, бонд авсан боловч зарцуулалт, төсвийн хяналт алдагдсан.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Тодорхой гэмт хэргүүдийг шийдвэрлэх явц хэт удаан байна гэж үздэг.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Хуулийн дагуу хянах, шийдвэрлэх үйл ажиллагаа өөрөө шударга, шуурхай байх ёстой.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Одоо мөрдөгдөж буй хууль эрх зүйн зохицуулалт болно. Гагцхүү түүнийг хэрэгжүүлэх, биелүүлэх ажил хангалтгүй байна гэж боддог.Тодорхой хэлж мэдэхгүй байна.

Модератор: *Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Хувийн хэвшил (компани) - ажлаа бүтээх хүсэл эрмэлзэл нь авлигад хөтөлдөг.*

Модератор: *Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Энэ үзэгдэл нийгмийн бүхий л салбарт түгээмэл болсон. Иргэд төрийн үйлчилгээ авахдаа заавал танил тал харах явдал байх ёстой зүйл мэт ойлгож ирсэн. Энэ нь төрийн үйлчилгээний шат дамжлага, хүнд сурталтай холбоотой байж ирсэн.*

Модератор: *Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? – Авлигын ерөнхий төлөв байдал сүүлийн жилүүдэд нэмэгдэж байна. Гэсэн хэдий ч хэвлэл мэдээллийн байгууллага, иргэдийн дуу хоолой нийгэмд хүчтэй нөлөө үзүүлэх болсон. Төрийн өндөр албан хаагчид ёс зүйн хариуцлага хүлээдэг соёлыг бий болгож байгаа. Мөн мэдээллийн технологийн дэвшилтэт арга технологи төрийн үйлчилгээний салбарт эрчимтэй нэвтэрч эхэлсэн нь авлигыг бууруулах нэг хүчин зүйл болж байна.*

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Дэлхий нийтийг хамарсан цар тахал авлигыг нэмэгдүүлэх үндсэн шалтгааны нэг болж байна.*

Модератор: *Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? -Улс төрийн хүрээнд илүү тархсан гэж болно.*

Модератор: *Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Хэн нэгэн бие хүний муу зуршил - нийгмийн хэвшил болж тогтсон явдал. Тэрхүү муу зуршлыг нийгэмд байдаг үзэгдэл гэж хүлээн авсантай холбоотой. Авлига нь бие хүний шуналаас үүдэлтэй муу зуршил юм.*

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Улс төрийн байгууллагуудын хүрээнд авлигын хэлбэрүүд түгээмэл болсон. Ялангуяа, хээл хахууль өгөх, авах арга, хууль бус нөлөөллийн хэлбэр ил зүйл болжээ.*

Модератор: Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ? – Монгол Улсын хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд авлига түгээмэл зүйл болсон. Хууль хяналтын байгууллагад ажиллаж байгаа албан тушаалтнууд албан тушаал, эрх мэдлээ хэтрүүлэх, урвуулан ашиглах, зэрэг үйл ажиллагааг хамгийн их явуулдаг.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Улс төрийн намд түгээмэл байна.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? –Төрийн өндөр албан тушаалтнуудын эрх мэдлээ урвуулан ашиглаж буй байдал нь нийгэмд авлигын үндэс суурийг тавьж өгч байна.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Маш их.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) – Ардчилсан нам - Төр бүх зүйлээс гараа татах ёстой. Хүний эрх, эрх чөлөө хамгаас чухал, үүнээс дээгүүр ямар ч эрх мэдэл, зохицуулалт байх ёсгүй. Энэ үзэл хандлага нь төрийн бүх шатны байгууллагуудад нэвч шингэсэн. Улмаар төрийн байгууллагуудад мэдлэг чадвар дутмаг хүмүүсийг дур зоргоор нь ажиллуулж эхэлсэн.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Авлигын эсрэг нийгмийг соён гэгээрүүлэх ажил нь зөвхөн АТГ-ын чиг үүрэг биш гэдгийг олон нийт хүлээн зөвшөөрч эхэлж байна.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Авлигыг үл тэвчих сэтгэлгээ, хандлагыг бүх шатны сургалтын байгууллагын хөтөлбөрт тусгаж хэрэгжүүлэх;

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Төрийн өндөр албан тушаалтнууд ёс зүйн хариуцлага хүлээдэг байх; Иргэдэд авлигыг үл тэвчих сэтгэлгээ, хандлагыг бий болгох талаар нөлөөллийн ажил хийх;

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 13:

ЭКСПЕРТ: Хувийн хэвшлийн төлөөлөл

ОГНОО: 2021.10.26

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Иргэд - авлигыг үл тэвчих сэтгэлгээ, дуу хоолойгоо

хаана гаргахаа төдийлэн мэддэггүй, идэвхгүй байдал нь авлигыг өөгшүүлдэг.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Энэ үзэгдэл их байна.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? –Сүүлийн жилд нэмэгдэж байна гэж үзнэ.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Огт өөрчлөгдөөгүй.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? -Улс төрийн болон төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд, түүнчлэн шүүх, хууль сахиулах салбарын хүрээнд илүү тархсан гэж болно.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Улс төр, төрийн албан хаагчдыг танил тал харж ажилд авсан.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаврыг дурдана уу? -Чадваргүй хүмүүсийг улс төр албан тушаалд томилж тэр балгаар улс нийгэм орон нутаг хөгжихгүй байна.

Модератор: Таны бодлоор хууль хяналтын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна вэ? – Монгол Улсын хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд авлига түгээмэл.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Улс төрийн буруу шийдвэр.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? –Төрийн болон орон нутгийн өмчит аж ахуйн газар.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Маш их.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –МАН.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Хангалтгүй гэж боддог.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Боловсрол мэдлэгтэй хүмүүсээ шударгаар албан тушаалд сонгох;

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Санхүүгийн аливаа үйл ажиллагааг шилэн, нээлттэй болгох.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 14:

ЭКСПЕРТ: Боловсролын салбарын төлөөлөл

ОГНОО: 2021.10.26

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -АТГ, хээл хахууль, гар цайлгах, хоолонд орох.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Төрийн бүх шатанд авлига асар их байгаа үзэгдэл. Үүний нэг нь эрүүд мэндийн салбра гэж бодож байна.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? –Маш хурдтай нэмэгдэж байна. Төрд гарахын тулд мөнгө цацаад санал худалдаж аваад түүнийгээ буцааж олохын төлөө шаргуу ажилладаг.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Covid ~19-ийн нэрэн дор авлига цар хүрээгээ их тэлсэн.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? -Албан тушаал наймаалцах, гэндер нэртэй луйвраас 10~20 хувийг авлигаар халаасалдаг явдал түгээмэл байдаг бололтой.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Төрийн албанд очиж амар хялбар аргаар мөнгө олж амь зуух явдал нийтлэг болсон.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаврыг дурдана уу? -Түгээмэл бөгөөд энд л авлигын гол цөм нь оршдог байх.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Улсын Их Хурал.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? –Сэтгэлгээний ядуурал.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Маш их.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –МАН гэж үзэх магадлалтай.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Хоосон нэр төдий арга хэмжээ.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Төрийг авлигач, шунахай сэтгэлтэй, хариуцлагагүй этгээдүүдээс цэвэрлэх.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Намуудыг тараах.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 15:

ЭКСПЕРТ: Төрийн бус байгууллагын төлөөлөл

ОГНОО: 2021.10.27

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Албан тушаалаа ашиглан хялбар аргаар хөрөнгөжих арга.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Яг одоо бол авлига бүх шатанд түгээмэл байна.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? –нэмэгдэж байна, яагаад гэвэл авлига ажил амжуулах, асуудлаа шийдвэрлүүлэх түгээмэл хэрэгсэл болж байна.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Мэдэхгүй, судалгаагүй хэлж болохгүй байна.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? - Төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Нутаг ус, танил тал, найз нөхөд, хамаатан садандаа "туслах"-ын тулд хууль зөрчиж болно гэсэн сэтгэлгээ төрийн байгууллагад орвол мөнгөтэй болдог гэсэн хандлага.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаврыг дурдана уу? -Дээд зэрэг түгээмэл.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Орон нутгийн төрийн захиргааны удирдлага.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? -Арын хаалгаар асуудал шийдэх сэтгэлгээ, иргэний нийгмийг хөгжүүлэхгүй байх төрийн бодлого.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Маш их.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –МАН, АН - засгийн эрх барьдаг тул

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Авлигатай тэмцэх газар нь эрх баригчаас хараат байгаа тул хангалтгүй; Авлигачдын сүлжээ үүссэн тул бие биеэ илчилж чадахгүй байна.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Авлигатай тэмцэх газарын даргаар иргэний нийгмийн шалгарсан шударга хүнийг тавьж хараат бус байх нөхцлийг бүрдүүлэх.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Иргэдэд авлига авах, өгөх нь хэнд ч ашиггүй гэсэн ойлголт, сэтгэлгээг төлөвшүүлэх арга хэмжээ авах.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 16:

ЭКСПЕРТ: Төрийн бус байгууллагын төлөөлөл

ОГНОО: 2021.10.28

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Дэндлээ - ямар ч шийтгэл оногдуулахгүй байгаа тул авлига ердийн зүйл боллоо. АТГ: тэнд ажиллаж байгаа хүмүүс өөрсдөө

авлигачид болжээ. Цөхрөх - аль ч шатанд авлига цэцэцгэлэж байгаа тул сайн нмйгмийн тухай мөрөөдөөд ч хэрэггүй

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? - Нэмэгдэж байгаагийн хэрээр илүү далд, хэлбэр нарийсч өөр болж байна.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? - Нэмэгдэж байна, яагаад гэвэл авлига ажил амжуулах, асуудлаа шийдвэрлүүлэх түгээмэл хэрэгсэл болж байна.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Авлигын хэлбэр өөрчлөгдсөн зөвхөн мөнгө, эрх мэдэл биш болсон.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? -Улс төрийн салбарын хүрээнд мөн шүүх, хууль сахиулах салбарын хүрээнд түгээмэл байна.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Нутаг ус, танил тал, найз нөхөд, хамаатан садандаа "туслах"-ын тулд хууль зөрчиж болно гэсэн сэтгэлгээ төрийн байгууллагад орвол мөнгөтэй болдог гэсэн хандлага.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Дээд зэрэг түгээмэл.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Орон нутгийн төрийн захиргааны удирдлага.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? -Ядуурал, боловсролын чанар муу байгаа нь нол нөлөөлж байна. Боловсролд иргэний боловсролыг авч үзлээ.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Маш их.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –МАН, АН ялгаагүй. бодлого, үзэл баримтлалын ялгаа байхгүй, эрх ашгаар нэгдсэн.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Ямар ч нөлөө байхгүй, олигтой арга хэмжээ авахгүй байна. АТГ амьгүй байна.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Төрийн албанд МЕРИТ зарчимаа хэрэгжүүлэх, НАМ бус албан тушаалтан томилох, Намууд үзэл санаа, бодлогын шинэчлэл хийх.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Аливаа хууль тогтомжийг санаачлахдаа нээлттэй, ил тод байх зарчим алдагдсан. Энэ нь хэн хууль санаачлан томилгоо хийх, улмаар өөрт ашигтай шийдвэр гаргаж буйд хөндлөнгийн шинжилгээг тогтмол хийж байх.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 17:

ЭКСПЕРТ: Төрийн захиргааны албан хаагч

ОГНОО: 2021.10.28

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Эрх мэдэл, мэдээлэлд ойр албан тушаал, мөнгө

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Манайд авлига түгээмэл байсан. Сүүлийн жилүүдэд гаргасан эрх зүйн актууд болон иргэдийн идэвх, оролцоо, олон нийтийн ил тод байдлын хүрээнд авлига хумигдаж, хяналт сайжирж байна.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? -Буурч байга аболов уу.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Хэвэндээ байна.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? -Шүүх, хууль сахиулах салбарын хүрээнд түгээмэл байна.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Шударга ёс, ил тод байдал, хяналт, хариуцлагын тогтолцоо сул.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Хавтгайрсан биш.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Шүүх.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? –Хууль, шүүхийн байгууллагын хууль бус үйл ажиллагаа.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Дунд зэрэг.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –Ардчилсан нам. Бүлэглэлүүд хуваагдсан. Үргэлж тохиролцоо, наймаагаар үйл ажиллагаа явуулдаг.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Зохих түвшинд үр дүнтэй байгаа.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Эдийн засгийн хөгжлийг тэтгэж, ядуурлыг бууруулах, иргэдээ соён гэгээрүүлэх.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Хариуцлагыг дээшлүүлж, олон нийтийн оролцоо, хяналтыг бодитой сайжруулах.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 18:

ЭКСПЕРТ: Төрийн захиргааны албан хаагч

ОГНОО: 2021.10.28

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Эрх мэдэл, мэдээлэлд ойр албан тушаал, мөнгө

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Манайд авлига түгээмэл байсан. Сүүлийн жилүүдэд гаргасан эрх зүйн актууд болон иргэдийн идэвх, оролцоо, олон нийтийн ил тод байдлын хүрээнд авлига хумигдаж, хяналт сайжирж байна.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? -Буурч байга аболов уу.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Хэвэндээ байна.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? -Шүүх, хууль сахиулах салбарын хүрээнд түгээмэл байна.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Шударга ёс, ил тод байдал, хяналт, хариуцлагын тогтолцоо сул.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаврыг дурдана уу? -Хавтгайрсан биш.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Шүүх.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? -Хууль, шүүхийн байгууллагын хууль бус үйл ажиллагаа.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Дунд зэрэг.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –Ардчилсан нам. Бүлэглэлүүд хуваагдсан. Үргэлж тохиролцоо, наймаагаар үйл ажиллагаа явуулдаг.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Зохих түвшинд үр дүнтэй байгаа.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Хариуцлагыг тооцох механизмыг чангатгах, Авлигатай тэмцэх газар, түүний комиссаруудын эрх хэмжээ, хараат бус байдлыг нэмэгдүүлэх.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Олон нийтийг соён гэгээрүүлэх.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 19:

ЭКСПЕРТ: Төрийн бус байгууллагын төлөөлөл

ОГНОО: 2021.11.02

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Албан тушаалд томилох-шалгуур, шаардлагад

тэнцэхгүй хүнийг, мөн нээлттэйгээр болон зохих ёсны хязгаардлагдмал хүрээнд сонгон шалгаруулалт явуулахгүйгээр албан тушаалд томилох.

Модератор: *Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ?* -Авлига манай нийгэмд маш түгээмэл байна. Хамгийн гол шалтгаан нь хүмүүийн эд мөнгөний болон сэтгэлгээний ядуу байдал. Ялангуяа эрх мэдэлд хүрсэн хүмүүсийн ядуу байдал, тэдний хүн чанар, хомхой сэтгэл нь авилгын шалтгаан нөхцлийг бий болгож байна.

Модератор: *Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу?* -Авлигын төлөв байдал нийгэмд нэмэгдэж байна. Ялангуяа өндөр түвшний авлигын цар хүрээ, хохирол, нийгэмд үзүүлэх нөлөөлөл нь үндэсний аюулгүй байдлыг алдагдуулж байна.

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ?* -Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд дотоод улс төрийн нам, улс төрчдийн хоорондын зөрчил хагарал, тэмцэл, хуйвалдаан их гарч байгаа байдал нь эрх мэдэл, авилгын эрх ашгийн зөрчилдөөн мэт харагдаж байна.

Модератор: *Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ?* -Улс төрийн болон шүүх, хууль сахиулах салбарын хүрээнд мөн төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд түгээмэл байна.

Модератор: *Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ?* -Шилжилтийн нийгэмд хөрөнгө мөнгө, хувийн эрх ашгийг дээгүүрт тавих үнэт зүйл гэнэт давамгайлах болсон; -Монгол орны эрдэс баялаг, түүхий эдийн төлөөх гадны эрх ашиг, түүнийг дагсан явуулга, үйл ажиллагаа; - Дотоодын улс төрчдийн эд материалын болон оюуны ядуу байдал авилгад өртөх шалтгаан болсон байна.

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаврыг дурдана уу?* -Авлигын үндсэн шалтгаан нөхцөл нь улс төрийн хүрээ, түүнд оролцог субъект, гишүүдийн эрх ашиг гэж болно. Өнөөгийн нийгэмд улс төрд орох, улс төр хийх ашиг сонирхол нь эрх мэдэл, мөнгө, дотоод гадаадын хэсэг бүлгийн эрх ашиг болж хувирсан.

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ?* -Улс төрийн намуудад.

Модератор: *Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу?* -шилжилтийн нийгэмд хөрөнгө мөнгө, хувийн эрх ашгийг дээгүүрт тавих үнэт зүйл гэнэт давамгайлах болсон; - Монгол орны эрдэс баялаг, түүхий эдийн төлөөх гадны эрх ашиг, түүнийг дагсан явуулга, үйл ажиллагаа.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Маш их.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –Ер нь АН болон МАН, МАХН томоохон бүх намд авилга их нүүрлэсэн байгаа нь тэдний явуулж буй бодлого, үйл ажиллагаа, үгсэл хуйвалдаан зэргээс тодорхой харагдаж байна.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагаа гэж үнэн төрхөн дээрээ байхгүй. Авлигын эсрэг нийгмийг тайвшруулах болон нөгөө эрх мэдэл эрх шагийнхаа эсрэг намнах гэсэн дүр исгэсэн үйлдэл үзүүлж байдаг.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Хамгийн түрүүнд эд материал, оюун санааны ядуурлыг арилгах. Хүн чанар, ёс зүй, зөв хандлага, эх орон үзэл, сэтгэлгээг иргэн бүрт багаас нь суулгаж өгөх хэрэгтэй.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Хамгийн түрүүнд эд материал, оюун санааны ядуурлыг арилгах. Хүн чанар, ёс зүй, зөв хандлага, эх орон үзэл, сэтгэлгээг иргэн бүрт багаас нь суулгаж өгөх хэрэгтэй.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 20:

ЭКСПЕРТ: Аюулгүй байдал, батлан хамгаалах салбарын төлөөлөл

ОГНОО: 2021.11.03

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Санаатайгаар хууль бус шийдвэр гаргах-эрх бүхий албан тушаалтан, мөн шүүгч хууль бус гэдгийг нь мэдсээр байж, мөн сөрөг үр дагаварыг нь мэдсээр байж гаргасан шийдвэр.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Хаа сайгүй байсан, сүүлийн үед цөөн том тоотой хийгдэж, жижгүүд нь арай хумигдаж байгаа байх.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? -Тоо нь цөөрч байгаа ч нийт мөнгөн дүн бол буураагүй байх.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Сүүлийн нэг жил гэж онцолж мэдэхгүй байна.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? -Улс төрийн болон шүүх, хууль сахиулах салбарын хүрээнд, мөн төрийн байгууллагуудын удирдлагын түвшинд түгээмэл байна.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Олон шатанд олон шийдвэр гаргах эрх мэдэлтнүүд бий болж, тус бүртгээ өөрсдийн ашиг сонирхлоо гүйцэлдүүлэх зорилгоор элдэв дарамт шахалт учруулах. Мөн цалин бага, ёс зүйн хэм хэмжээ сул байгаагаас үүдэлтэй болов уу.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Түгээмэл байгаа гэж бодож байна.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? -Засаглалын сул механизм.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Маш их.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –МАНАН, дотоод өрсөлдөөн ихтэй.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Хангалттай биш.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Төрөл бүрийн шатны боловсролын байгууллагууд болон мэргэшүүлэх сургалтуудаар дамжуулан соён гэгээрүүлэх, ёс зүйн хэм хэмжээ гүн суулгах.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 21:

ЭКСПЕРТ: Олон улсын байгууллагын төлөөлөл

ОГНОО: 2021.11.03

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Эрх мэдэл, Шударга бус хуваарилалт, Хүн чанар хомхой сэтгэл гэж хэлмээр байна.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ?-Түгээмэл.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? -Буурч байгаа болов уу.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Буурсан.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? -Шүүх, хууль сахиулах салбарын хүрээнд түгээмэл байна.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Ажлаа амар хялбар бүтээх гэдэг асуудлаас үүдэлтэй.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Түгээмэл гэж боддог.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Шүүхийн салбарт.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? –Үндэслэлгүй хөрөнгөжих.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? -Дунд зэрэг.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –Ардчилсан нам.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Харьцангуй сайн.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Иргэдэд авилгын боловсрол олгох хэрэгтэй.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Хөндлөнгийн хяналт.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 22:

ЭКСПЕРТ: Төрийн захиргааны албан хаагч

Огноо: 2021.11.04

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Хууль бус, танил тал, шударга бус.

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Ер нь нийтлэг байсан.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? -Сүүлийн жилүүдэд хумигдаж байгаа гэж үзэж байна. Гэхдээ илүү далд хэлбэрт шилжиж байж болзошгүй.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Авлигын цар хүрээ хумигдсан ч далд хэлбэрт илүү их шилжсэн байх магадлал өндөр.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? -Шүүх, хууль сахиулах болон улс төрийн салбарын хүрээнд түгээмэл байна.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? -Нийгмийн хөгжлийн өнөөгийн байдалтай холбоотой. Төрийн хэт монополь байдал аливаа шийдвэр, тусгай зөвшөөрөл, тендерт гар тэнийлгэх үйлдлээс эхтэйгээр эхэлсэн гэж үзэж болно.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? -Улс төрийн шийдвэр гаргуулах түвшинд илүү их зохион байгуулалттай байдал сүүлийн жилүүдэд нэмэгдсэн.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Шүүхийн салбарт.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? -Нийтээрээ авлига өгөх, авах сэтгэлгээ, соёл төлөвшсөн.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? - Их.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) –Үүнийг хэлэх боломжгүй. Судалгаа алга.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Дунд зэрэг.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Хяналтыг тогтолцоог сайжруулах, иргэдэд авлигын эсрэг тэмцэх ухамсарыг суулгах, соён гэгээрүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Хуулийн хэрэгжилтийг хангаж ажиллах, ёс зүй, ухамсарын түвшинд ухааруулж ойлгуулах.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 23:

ЭКСПЕРТ: Хараат бус судлаач

ОГНОО: 2021.11.05

Модератор: Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү? -Хээл хахууль, шунаг сэдэл, авлага

Модератор: Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ? -Их гарын авлига гэж байна. жижиг авлига гэж байна. Манайд бол жижиг авлига бол маш их тархсан байдаг. Улсын байгууллагуудад маш их тэр дундаас улсын бүртгэлийн газарт явагддаг. Тиймдээ жижиг авлига бол баригдаж нл болох нь бага байдаг. Харин том авлига бол баригдах магадлал ихтэй байдаг.

Модератор: Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу? -Тийм байж болно.улс төрийн байна уу эдийн засгийн өрсөлдөгчөөр дамжуулж элчлэх тохиолдол бас гардаг. Манайд бол ийм байдаг юмаа гэдэг мэдээллийг бусададаа өгдөгөөс их болж байгаа юм.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ? -Бүүр амьдралын хэв маягын бүрдэл болчихсон байгаа юм. Үнэхээр ядуу амьдарч ирсэн гэж үзэн тэр хорссон сэтгэл чинь авлигад автуулж байна гэж бодож байна.хүүхдүүд нь эцэг эхийнхээ буруу замаар олсон мөнгөөр би боловсрол эзэмшихгүй гэж хэлсэн цагт л тэр авлига алга болох байх.

Модератор: Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ? -Улс төр, шүүх, хуулийн салбарт түгээмэл байна.

Модератор: Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ? - Би бол 3, 4 буюу дундаж байна гэж л хэлэх юм байна. Цаанаасаа бол монголын нийгэм хэрцгий юм байхгүй зөөлөн нийгэм гэж бодож байна.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу? - Маш их байна. Зах зээл тогтоогүй. Улсын төсөвт орсоноор болж байна. Сонгуулийн наймаа, дэвшүүлэх зэрэгт бүх л шатанд явагдаж байна.

Модератор: Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ? -Шүүх, улс төрийн салбарын хүрээнд.

Модератор: Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу? -Дотоодын улс төрийн намуудын эрх мэдлийн төлөөх тэмцэл хуйвалдаан нь авлигын шинж чанартай болж эрх ашигаа хангах болсон зэрэг шалтгаанууд нь өдгөөгийн авилга бий болох үндсэн шалтгаан нөхцөл болсон байна.

Модератор: Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ? - Их.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) – Хяналтыг тогтолцоог сайжруулах, иргэдэд авлигын эсрэг тэмцэх ухамсарыг суулгах, соён гэгээрүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Дунд зэрэг.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. - Шүүхийн бүтэцийг эвдэх ёстой байгаа юм. Шүүхийг насаар нь томилдог байж болно харин түүнийг авлига юмуу буруу үйлдэл, зөрчил гаргасан тохиолдолд нь бас болиулдаг байх ёстой юм. Гадаад оронд бол тийм байдаг харин манай монголд байдаггүйд л байгаа юм.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? - Их байгаа. Авлига хээл хахууль цэцэглээд байгаагийн нэг гол шалтгаан бол аваад байдаг. Энэ байгууллага авлигыг хажуугаараа өнгөрүүлэх, авахгүй байх, өөхшүүлэхгүй байх хэрэгтэй. Хууль, шүүхийн байгууллагад их байгаа бөгөөд эдгээр байгууллагын удирдлагын үйл ажиллагаа, томилгоог бүлэглэлээр томилдог. Бүлэглэлээр нэгнийгээ хамгаалдаг байдлыг байхгүй болгох, арилгах.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 24:

ЭКСПЕРТ: Хараат бус судлаач

ОГНОО: 2021.11.06

Модератор: *Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү?* -Шан харамж, өөртөө ашигтай байдал бий болгох.

Модератор: *Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ?* -Сүүлийн үед авлига бол маш өндөр түвшинд хүрсэн гэж бодож байна нэмж хэлэхэд боловсролын системд бодлого тогтолцоо нь угаасаа алдаа ихтэй байна.

Модератор: *Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу?* -Хүн өөрийнхөө хүсэл сонирхолыг биелүүлэхийн тулд төрийн захиргааны байгууллагын албан тушаалтанд авлига өгч буй хэлбэр юм \хөрөнгө мөнгө үйлдэл/.

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ?* - шийдвэр гаргах төрийн өндөр албан тушаалтан орж байгаа гэсэн үг гүйцэтгэгч төрийн албан тушаалтанд бол тийм эрх мэдэл байхгүй шүү дээ ер нь бол авлига чинь албан тушаалтай л хамааралтай.

Модератор: *Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ?* -Улс төрийн хүрээнд түгээмэл.

Модератор: *Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ?* – Мэдлэг чадвар, сэтгэл зүтгэл дутаж байна. Бүх салбратхүний нөөцийн чадавх суларсантай шууд холбон үзмээр байна.

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу?* -Хуулиар итгэл үнэмшилээр ёс суртахуунаар зарчимаар явагдах ёстой бас мирет зарчмаар явах ёстой байна

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ?* -Улс төрийн салбарын хүрээнд.

Модератор: *Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу?* – Улс төрийн наймаа тэр тусамаа авлига гэж үзэж болно нам ялах юм бол 100 сая төгрөг өгсөн хүмүүст улс төрийн дэмжлэг үзүүлнэ гэсэн байгаа юм тэгэхээр улс төрийн дэмжлэг зэрэг байна.

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ?* - Их.

Модератор: *Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу)* – Бүх намууд. Намуудад дотоод ардчилал, үэнэт зүйлсийн дутагдал бий болсон.

Модератор: *Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ?* -Хүн өвдөөд амьд байхын тулд хамаг мөнгөө эмнэлэгт өгдөг нөгөө нь хүн хэрэгт холбогдоод шоронд орохгүйн тулд бас хамаг мөнгөө өгдөг байх нээ тэгэхээр эмнэлэг хууд хяналтын байгууллагын ажилтнууд мөнгөтэй байдаг байна.

Модератор: *Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу.* - Бусад улс орны жишээн дээр харахад тухайн нийгэм хөгжлийнхөө явцад хүмүүсийн ахуй амьдрал сайжрахгүй бол авлига, хээл хахуулийн санаа бууж ирдэг. Тэгэхээр аяндаа 5-10 жилийн дараа нийгмийн сэтгэлгээ өөрчлөгдөж байж буурна. Удирдах албан тушаалтан, улс төрд горилж байгаа хүмүүсийн сэтгэлгээ өөрчлөгдөж байж буурна.

Модератор: *Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу?* - Нийгмийн хэм хэмжээ, хууль урх зүйн орчныг хатуу чангатгаж бодлогоор тусгах

хэрэгтэй. Тэгээд энэ намын тогтолцоо, санхүүжилт, сонгуулийн тогтолцоог сайжруулах хэрэгтэй.

ЭКСПЕРТИЙН ЯРИЛЦЛАГЫН ТРАНСКРИПТ – 25:

ЭКСПЕРТ: Судалгаа, шинжилгээний байгууллагын төлөөлөл

ОГНОО: 2021.11.12

Модератор: *Ер нь авлига гэсэн үгийг сонсоод таны санаанд шууд орсон 3 үгийг тайлбартайгаар хэлнэ үү?* -Авилга гэж албан тушаал эрх мэдэлээ хувийн ашиг сонирхолдоо урвуулан ашигласан үйлдэл юм. Энэ улсын хэмжээнд ч компанины хэмжээнд ч мөн адил юм. Ер нь бол ашиг сонирхолын зөрчил хэрэгжилтээ олсон үйлдэл гэж үзэж байна

Модератор: *Манайд авлига хэр түгээмэл байсан гэж Та үзэж байна вэ?* -онголын нийгмийн амьдралын түвшин болон нийгмийн сэтгэхүй дорой байгаагаас улбаатай. Дээрээс нь нийгмийн амьдралын хангамж муу байгаагаас болж байга

Модератор: *Таны бодлоор авлигын ерөнхий төлөв байдал нэмэгдэж байна уу эсхүл буурч байна уу?* -Авлига өсч байгаа гол шалтгаан бол ерөөсөө төрийн өндөр удирдах түвшний албан хаагчдын ёс зүй дутмаг дээрээс нь сонгуулийн систем муу байгаа, санхүүжилт тодорхойгүй байгаатай холбоотой.

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын цар хүрээ түүний нөхцөл байдал хэрхэн өөрчлөгдөв, таны бодлоор манай улсад авлигын ямар хэлбэр хамгийн түгээмэл байна вэ?* - Авлигатай тэмцэж байгаа нэрийдлээр намнах эргээд авлигачид нь авлигачдаа намнадаг. Авлигачдын хооронд үүссэн зөрчил үүсдэг улмаар авлигачдын цензур нь үнэлгээ нь өсдөг ийм хандлага харагдаад байдаг. Энэ нь эргээд авлигыг далд хэлбэр рүү нь шилжүүлдэг.

Модератор: *Таны бодлоор аль түвшиндээ авлига илүү тархаж байгаа вэ?* -Улс төрийн хүрээнд түгээмэл.

Модератор: *Нийгэмд бий болсон «авлига» хэмээх үзэгдлийн учир шалтгааныг та хэрхэн тайлбарлах вэ?* – Мэдлэг чадвар, сэтгэл зүтгэл дутаж байна. Бүх салбратхүний нөөцийн чадавх суларсантай шууд холбон үзмээр байна.

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улсын улс төрийн байгууллагын хүрээнд авлига хэр түгээмэл байна гэж үздэг вэ? Улс төрийн хүрээний авлигын хор уршиг, түүний үр дагаварыг дурдана уу?* -Хуулиар итгэл үнэмшилээр ёс суртахуунаар зарчимаар явагдах ёстой бас мирет зарчмаар явах ёстой байна

Модератор: *Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд авлигын нөхцөл байдал төрийн аль байгууллагуудад хэр түгээмэл байна вэ?* -Улс төрийн салбарын хүрээнд.

Модератор: *Монгол Улсын авлигын ерөнхий түвшинд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг дурдана уу?* –Мөнгө санхүүгээр явж байна. Албан тушаалын байдлаар эрх мэдлийн хүрээнд явагдаж, бусад салбаруудын эрх ашгийг хангахад чиглэсэн байна. Ийм 3 хүрээнд л яваад л байна.

Модератор: *Таны бодлоор Монгол Улс дахь авлигын түвшин ямар хэмжээнд байна вэ?* - Их байгаа. Авлига хээл хахууль цэцэглээд байгаагийн нэг гол шалтгаан бол аваад байдаг. Энэ байгууллага авлигыг хажуугаараа өнгөрүүлэх, авахгүй байх, өөгшүүлэхгүй байх хэрэгтэй.

Модератор: Монгол Улс дахь улс төрийн намуудаас аль нам авлигад илүү автсан гэж Та үзэж байна вэ? (Шалтгааныг товч дурдана уу) – Ардчилсан нам - Төр бүх зүйлээс гараа татах ёстой.

Модератор: Авлигын хор уршиг авлигын эсрэг тэмцэж байгаа үйл ажиллагааны үр нөлөө ямар байна гэж та үздэг вэ? -Байгууллагын удирдлагын үйл ажиллагаа, томилгоог бүлэглэлээр томилдог. Бүлэглэлээр нэгнийгээ хамгаалдаг байдлыг байхгүй болгох, арилгах. Хууль тогтолцооны хүрээнд хийгээд өгчихсөн болохоор яалт ч үгүй хуулийн хүрээнд яваад байгаа юм шиг харагдаад байдаг.

Модератор: Авлига авах нөхцөл боломжийг хэрхэн арилгах талаар өөрийн зүгээс дэвшүүлж буй арга замыг дурдана уу. -Удирдах албан тушаалтан, улс төрд горилж байгаа хүмүүсийн сэтгэлгээ өөрчлөгдөж байж буурна. Нийгмийн хэм хэмжээ, хууль, эрх зүйн орчныг хатуу чангатгаж бодлогоор тусгах хэрэгтэй.

Модератор: Эрх зүйн бус ямар шийдлүүд байж болох талаар өөрийн саналаа дурдана уу? -Хүний эрх, эрх чөлөө хамгаас чухал, үүнээс дээгүүр ямар ч эрх мэдэл, зохицуулалт байх ёсгүй. Энэ үзэл хандлага нь төрийн бүх шатны байгууллагуудын чадвар, мэдлэг байна.